

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

Załącznik nr 1 do Uchwały Nr LVII/988/2010
Rady Miejskiej Będzina z dnia 29 października 2010 r.

PREZYDENT BĘDZINA

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
BĘDZINA NA LATA 2010-2013**

**Opracowanie wykonane przez
PRACOWNIA ARCHITEKTURY KRAJOBRAZU „ARKADIA”**

Kierownik zespołu – Martyna Walker

BĘDZIN 2010

PRACOWNIA ARCHITEKTURY KRAJOBRAZU
ARKADIA

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	3
I. Wprowadzenie.....	4
I.1. Uwarunkowania prawne opracowania programu	4
II. Zabytki w polityce miasta.....	7
II.1. Strategia Rozwoju Miasta Będzina na lata 2005-2015.....	7
II.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Będzina	7
II.3. Program Rewitalizacji Miasta Będzina	8
II.4. Uchwały Rady Miejskiej	9
III. Diagnoza zasobów zabytkowych Będzina.....	10
III.1. Zasoby dziedzictwa kulturowego	10
III.2. Ewidencja zabytków	11
III.3. Ochrona zabytków	12
III.3.1. Ochrona przez wpis do rejestru zabytków	12
III.3.2. Ochrona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	14
III.3.3. Ochrona walorów kulturowych o przyrodniczych na podstawie ustawy o ochronie przyrody.....	15
III. 4. Zabytki muzealne	16
III. 5. Analiza SWOT zasobów dziedzictwa kulturowego Będzina.....	16
IV. Cele i kierunki działań <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Będzina</i>	19
V. Wdrażanie programu	24
VI. Monitoring i ewaluacja.....	32
Załączniki.....	35
Załącznik 1. Zarys historycznego rozwoju Będzina, krótka charakterystyka zabytków	36
Załącznik 2. Zabytki nieruchome chronione ustaleniami planów miejscowych (powinny być włączone do gminnej ewidencji zabytków	49
Załącznik 3. Lista obiektów rekomendowanych do objęcia ochroną ustaleniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i do włączenia do gminnej ewidencji zabytków	59
Załącznik 4. Formy ochrony zabytków nie wprowadzone na terenie Będzina.....	66
Załącznik 5. Ochrona i opieka nad zabytkami w polityce państwa oraz w polityce regionalnej i ponadlokalnej.....	67
Załącznik 6. Kompetencje w zakresie ochrony zabytków.....	74
Załącznik 7. Sposoby finansowania inwestycji w dziedzinie opieki nad zabytkami i ich konserwacji	76
Tabela 1. Kierunki działań <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Będzina</i>	20
Tabela 2. Wdrażanie <i>Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Będzina</i>	25
Tabela 3. Wskaźniki realizacji celów	33
Tabela 4. Odniesienie celów zawartych w <i>Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Będzina na lata 2010–2013</i> do celów ujętych w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010–2013.....	72

WSTĘP

Główną ideą programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowalnej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych. Ważnym jest, aby poprawa ta dokonywała się przy współdziałaniu społeczności lokalnej, w różnych formach życiowej aktywności osób zaangażowanych w opiekę nad zabytkami (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych). Obowiązkiem władz publicznych jest z kolei tworzenie i wspieranie inicjatyw oraz pobudzenie i usprawnienie mechanizmów regulujących opiekę nad zabytkami.

Zabytki mają wartość dzieł sztuki. Wartość ta zależy od stanu zachowania obiektu. Jedynie zadbane, dobrze eksponowany obiekt jest postrzegany przez społeczeństwo jako wartość. Zabytki stanowią o tożsamości przestrzeni, nadając jej swoisty *genius loci*, tym samym decydują o jej konkurencyjności. Tak pojmowany zabytek oddziałuje na stan gospodarki i przyczynia się do rozwoju miasta. W tym rozumieniu zabytek włączony w procesy gospodarcze ma wartość ekonomiczną.

Program opracowany jako pierwszy jest kluczowy dla następnych programów. Opiera się na szerokim rozpoznaniu złożonej problematyki i wyznacza priorytetowe kierunki, będące istotnym punktem odniesienia dla programów następnych. Modyfikacja programów w przyszłości winna uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobów oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania programu.

I. WPROWADZENIE

I.1. UWARUNKOWANIA PRAWNE OPRACOWANIA PROGRAMU

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Będzina (zwany dalej programem) został sporządzony na podstawie umowy GP.34200-3/09 zawartej w dniu 26.06.2009r. pomiędzy Prezydentem Miasta Będzina i Martyną Walker przedstawicielem Pracowni Architektury Krajobrazu „Arkadia”.

Obowiązek opracowania programu wynika z:

- Ustawy z 8.03.1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. nr 16, poz. 950, tekst jednolity Dz.U. nr 142, poz.1591 z późniejszymi zmianami) stanowiącej, że jednym z zadań samorządu gminy jest wykonywanie zadań o charakterze gminnym w zakresie kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, (art. 7.1.9),
- Ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami), zwanej dalej ustawą, stanowiącej, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami (art. 87.1).

Program obejmuje obszar Będzina w granicach administracyjnych.

Program jest instrumentem realizacji miejskiej strategii działań wobec obiektów zabytkowych zawartej w dokumentach strategicznych.

Procedura sporządzania i kontroli realizacji programu została określona w art. 87. ust 1, 3, 4, 5, 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- Gminny program sporządza wójt, (burmistrz lub prezydent miasta) na 4 lata,
- Gminny program przyjmuje Rada Gminy (Miasta) po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- Program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- Wójt (burmistrz lub prezydent miasta), co 2 lata sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta).

Podstawą sporządzenia programu jest ewidencja zabytków (art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Przedmiotem programu są wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte, przy czym za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3, pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Opiece podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- Zabytki nieruchome, będące w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- Zabytki ruchome, będące w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami, stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz. U. 1997, nr 85, poz. 539, z późniejszymi zmianami),
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- Zabytki archeologiczne, będące w szczególności:
 - pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków (art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Program realizuje cele szczególne określone w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, takie jak:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

- włączanie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określanie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką na zabytkami.

II. ZABYTKI W POLITYCE MIASTA

II.1. STRATEGIA ROZWOJU MIASTA BĘDZINA NA LATA 2005-2015

Strategia Rozwoju Miasta Będzina (zwana dalej strategią) została przyjęta przez Radę Miejską w 1999r. (Uchwała nr XII/109/99 Rady Miejskiej w Będzinie z 28 czerwca 1999r.) W strategii sformułowano misję miasta: Wykorzystując w pełni możliwości stworzone przez spuściznę historyczną, tradycje handlowe, walory krajobrazowe i zgromadzony potencjał gospodarczy, zintegrowana społeczność lokalna aktywnie przekształca Będzin w wysoce atrakcyjne miejsce zamieszkania, a także silne centrum logistyczne północno – wschodniej części Katowickiego Zespołu Metropolitalnego oraz promieniujący na cały region ośrodek kultury i turystyki.

Dla realizacji wizji rozwoju wyodrębniono cztery jednostki ekonomicznego rozwoju miasta: J-1: Dziedzictwo kulturowe, J-2: Przedsiębiorczość, J-3: Zatrudnienie, J-4: Infrastruktura

Opieka nad zabytkami będzie realizowana przede wszystkim przez kierunek pierwszy rozwoju lokalnego: Waloryzacja kulturowego dziedzictwa miasta. Została również ujęta w przedsięwzięciach pozostałych kierunków rozwoju miasta takich jak:

Kierunek II: Waloryzacja środowiska przyrodniczego miasta.

Kierunek III: Wspieranie rozwoju edukacji i przekwalifikowań zawodowych

Kierunek V: Wzmacnianie potencjału infrastrukturalnego miasta

Kierunek VI: Rozwijanie współpracy międzygminnej i regionalnej

II.2. STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA BĘDZINA

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Będzina zostało opracowane w 1999 roku (Uchwała Nr XVII/178/99 Rady Miejskiej w Będzinie z 13 grudnia 1999r.). wraz ze zmianą (Uchwała nr LVI/608/2006 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 29 maja 2006r.)

Wyznaczone w studium kierunki rozwoju miasta zgodnie z ustaleniami strategii włączają dziedzictwo kulturowe w proces rozwoju, o czym świadczą przyjęte cele strategiczne i realizujące je cele operacyjne takie jak:

Cel strategiczny: Podniesienie atrakcyjności miasta do poziomu regionalnego ośrodka obsługi mieszkańców i biznesu Ziemi Będzińskiej oraz godnego miejsca zamieszkania realizowany za pomocą celów operacyjnych m.in. takich jak:

- rewitalizacja dziedzictwa kulturowego i adaptacja dla współczesnych potrzeb,
- utrzymanie i zwiększenie walorów widokowych krajobrazu miasta,
- atrakcyjne zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjno - sportowe terenów w rejonie Góry Dorotka i w dolinie rzeki Przemszy,
- utworzenie regionalnego centrum kultury żydowskiej.

Dla bardziej skutecznej realizacji celów obszar miasta został podzielony pod względem struktury przestrzennej i funkcji obszarów na:

1. **Śródmieście** jako obszar rewaloryzacji zabudowy i wzbogacania funkcji centrotwórczych zgodnie z tradycją historyczną, oraz kształtowania systemu ekologicznego miasta w oparciu

- o dolinę rzeki Przemszy.
2. **Będzin "Wschód"** obejmujący tereny Warpia i Ksawery jako obszar intensywnej restrukturyzacji przestrzennej polegającej m.in. na adaptacji i modernizacji zasobów materialnych dzielnicy o walorach użytkowych i kulturowych oraz wprowadzeniu nowych funkcji.
 3. **Będzin "Południe"** – obejmujący teren starej dzielnicy przemysłowej jako obszar sukcesywnej modernizacji i humanizacji przestrzeni (wprowadzenie zieleni, likwidacja uciążliwych technologii, wymiana działalności, itp.)
 4. **Grodziec** - obszar rozwojowy dla różnorodnych funkcji, w tym m. in. adaptacji i modernizacji zasobów kulturowych, wprowadzanie nowych funkcji na terenach poprzemysłowych, w tym dla terenu cementowni; zagospodarowanie terenu Góry Dorotka dla celów turystycznych.
 5. **Łagisza** - obszar adaptacji dotychczasowych funkcji z możliwością rozwoju terenów zabudowy jednorodzinnej.

W załączniku do studium *Wytyczne konserwatorskie wraz z wyznaczeniem stref ochrony konserwatorskiej dla miasta Będzina sporządzone na potrzeby Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego dla Miasta Będzina* są wymienione obiekty wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków, obiekty wskazane do objęcia ochroną ustaleniami planu miejscowego oraz obszary na których należy wprowadzić ochronę za pomocą stref ochrony konserwatorskiej. W Studium wyznaczono również tereny poprzemysłowe przewidziane do rewitalizacji i zagospodarowania dla nowych funkcji gospodarczych w tym np. usługowych (tereny po KWK Paryż) czy kulturalno - usługowych (tereny cementowni "Grodziec i KWK Grodziec).

II.3. PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA BĘDZINA

Program Rewitalizacji Miasta Będzina (zwany dalej programem rewitalizacji) został przyjęty Uchwałą Nr XXXVIII/433/2005 Rady Miejskiej w Będzinie w dniu 28 kwietnia 2005r., uzupełniony i rozszerzony o kwestie dotyczące usuwania azbestu uchwałą nr XVI/183/2007 Rady Miejskiej w Będzinie z 26 listopada 2007r. oraz zaktualizowany uchwałą nr XLVII/882/2009 Rady Miejskiej Będzina z 28 grudnia 2009r.

Jest to dokument programowy na lata 2007 – 2009 oraz 2010 – 2013 wyznaczający długofalowe działania prowadzące do rewitalizacji terenu Góry Zamkowej, Starego Miasta i śródmieścia Będzina oraz wybranych, innych fragmentów miasta, w tym Grodźca. Zawiera interdyscyplinarne projekty rewitalizacyjne. Opiekę nad zabytkami uwzględniają następujące projekty programu rewitalizacji:

- Projekt II – Atrakcyjna oferta kulturalna i edukacyjna.
- Projekt III – Miejska alternatywa na wypoczynek i rekreację.
- Projekt IV – Reaktywacja funkcji centrotwórczych.
- Projekt V – Nowe przestrzenie miejskie.
- Projekt VI – Wysoka jakość warunków zamieszkania
- Projekt VII – Rewaloryzacja historycznego śródmieścia.

Działania i zadania określone w programie rewitalizacji w dużej części stanowią zadania z dziedziny opieki nad zabytkami. Ze względów organizacyjnych w niniejszym *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Będzina* nie powtórzono zadań inwestycyjnych zapisanych w programie rewitalizacji dotyczących modernizacji infrastruktury technicznej, układu komunikacyjnego i remontów.

II.4. UCHWAŁY RADY MIEJSKIEJ W BĘDZINIE

Rada Miejska w Będzinie, korzystając z dostępnych narzędzi prawnych przyjęła 2 uchwały bezpośrednio dotyczące ochrony zabytków i sprawowania opieki nad zabytkami znajdującymi się na terenie miasta. Są to:

1. Uchwała nr XIII/139/93 Rady Miejskiej w Będzinie z 23 czerwca 1993r. w sprawie: uznania Góry Zamkowej, Wzgórza Doroty oraz Lasu Grodzieckiego za obszar chronionego krajobrazu o charakterze wyspowym.
2. Uchwała nr XXVIII/303/2008 Rady Miejskiej w Będzinie z 13 sierpnia 2008r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielenia dotacji celowej na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

III. DIAGNOZA ZASOBÓW ZABYTKOWYCH BĘDZINA

III.1. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Dziedzictwo kulturowe Będzina było kształtowane pod wpływem handlu i gospodarki rolniczo-rzemieślniczej w okresie od XIII do XXw. oraz w wyniku rozwoju przemysłu w XIX i XXw. Zarys rozwoju Będzina oraz krótką charakterystykę zabytków miasta zamieszczono w załączniku 1

Wyróżnikami tożsamości kulturowej Będzina są:

Liniowe obszary kulturowe

- Będzin zlokalizowany był przy prastarym szlaku handlowym łączącym Kraków ze Śląskiem,
- W dużej mierze zachowany jest układ urbanistyczny miasta lokacyjnego.

Specyficzne dziedzictwo materialne

- Góra Zamkowa z zamkiem i zachowany w prawie niezmiennym kształcie układ urbanistyczny miasta lokacyjnego wraz z częścią podziałów działek i przedmieściami w większości z małomiasteczkową zabudową o niewielkiej skali,
- Obszar śródmiejski ukształtowany na przełomie XIX i XX wieku oraz w okresie międzywojennym, o większej skali zabudowy świadczący o kształtowaniu się nowoczesnych struktur miejskich,
- Zabytki kultury rolniczej, w tym założenie pałacowo-parkowe w Gzichowie i Grodźcu oraz obiekty przemysłu rolniczego,
- Zabytki kultury przemysłowej:
 - zespół cementowni z przełomu XIX i XXw.,
 - osiedla robotnicze z budynkami mieszkalnymi, socjalnymi, reprezentacyjnymi oraz terenami zieleni na terenie Grodźca i Ksawery/Koszelew.

Specyficzne dziedzictwo niematerialne

- Znaczące dziedzictwo kultury żydowskiej w tym akty wzajemnego wspomagania się ludności żydowskiej i polskiej,
- Miejsca ważnych wydarzeń historycznych np.:
 - 1589r. – podpisanie tzw. Paktów Będzińskich,
 - 18 - 21 sierpnia 1683r. - Zjazd szlachty śląskiej na powitanie Jana III Sobieskiego jadącego z odsieczą wiedeńską,
- Miejsca związane z postaciami historycznymi, twórcami oraz przemysłowcami polskimi i europejskimi:
 - miejsce przebywania osób związanych z historią Polski (Jan III Sobieski, Mieroszewscy, Ciechanowscy),
 - architekci i projektanci np.: Franciszek Maria Lanci, Walerian Kronenberg, Edgar Norwerth,
 - osoby związane z rozwojem przemysłu górniczego i budownictwa patronackiego,
- Udział mieszkańców Będzina, w zrywach niepodległościowych (Insurekcja

Kościuszkowska, Powstanie Listopadowe, Powstanie Styczniowe, ruchy wolnościowe 1905-1914, I i II wojna światowa).

III.2. EWIDENCJA ZABYTKÓW

Podstawą sporządzenia programu jest gminna ewidencja zabytków (art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Gminną ewidencję zabytków w postaci kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy prowadzi wójt, burmistrz, prezydent miasta (art. 22. ust. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zgodnie z art. 1, pkt. 5), lit b) ustawy z dnia 18.03.2010r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010r. nr 75, poz. 474) **w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru; inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.** Włączenie zabytku do ewidencji nie jest formą ochrony zabytków, jednakże zasady ochrony tych obiektów określa się w planach zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego i podlegają one uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w ramach procedury sporządzania tych dokumentów. Dodatkowo, w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2006r. Nr 156, poz. 1118, z późniejszymi zmianami).

Miasto Będzin nie ma jeszcze opracowanej gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z terminami określonymi w ww. ustawie – Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków jest zobowiązany przekazać gminom spisy obiektów zabytkowych do ujęcia w gminnych ewidencjach zabytków do 5 grudnia 2010 roku. Wójt (burmistrz, prezydent) ma 2 lata licząc od momentu przekazania spisu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, na utworzenie gminnej ewidencji zabytków.

W archiwum Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora znajdują się 2 karty ewidencyjne obiektów położonych na terenie Będzina: Domu Wójta i Kościoła p.w. Tomasza Beceta z Canterbury. Dodatkowo w *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Będzina* znajdują się spisy obiektów pozostających w zainteresowaniu konserwatora. Wszystkie te obiekty stanowiły podstawę opracowania niniejszego programu. W ramach prac nad programem dokonano przeglądu obiektów zawartych w spisach i utworzono listę obiektów chronionych ustaleniami mpzp. i rekomendowanych do objęcia taką ochroną. Obiekty te powinny znaleźć się w gminnej ewidencji zabytków. Spisy obiektów które powinny znajdować się w gminnej ewidencji zabytków zawarte są w załączniku 2.

III.3. OCHRONA ZABYTKÓW

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewiduje następujące formy ochrony zabytków (art. 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowych.

III.3.1. OCHRONA PRZEZ WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW

Rejestr zabytków nieruchomych dla obiektów znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków (art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy (art. 9 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zabytki nieruchome chronione przez wpis do rejestru zabytków powinny być włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Do rejestru zabytków nieruchomych wpisane są następujące obiekty:

- 1) Nr rej. A/1/60, decyzja z 23 lutego 1960r. (wznowienie decyzji nr R/337/51) – **zamek obronny z XIVw.** Granice ochrony obejmują zamek górny, ruiny zamku dolnego, przyległa fosę i najbliższe otoczenie. Fot. b1.p71.
- 2) Nr rej. A/2/60, decyzja z 23 lutego 1960r. (wznowienie decyzji nr R/453/56) – **pozostałości murów obronnych** wzniesionych w XIVw. z kamienia łamanego. Granice ochrony rozciągają się na cały pas murów wzdłuż ulicy Zaulek, Zawale, Modrzejowską łącznie z basztą obronną i częściowo ulicą Podzamcze. Fot. b3.p71.
- 3) Nr rej. A/178/06 (A/3/60), decyzja z 23 lutego 1960r. (wznowienie decyzji nr R/314/50) – **Pałac z XVIIIw. łącznie dwoma budynkami gospodarczymi po lewej i prawej stronie pałacu oraz założeniem parkowym. Będzin - Gzichów** ulica Świerczewskiego. Granice ochrony obejmują całość założenia w ramach ogrodzenia. Fot. gz1.p71.
- 4) Nr rej. A/4/60, decyzja z 23 lutego 1960r. (wznowienie decyzji nr R/452/56) – **Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy z XIVw. powiększony w XIXw.** Będzin, ulica Plebańska. Granice ochrony rozciągają się na całość obiektu łącznie z wyposażeniem wewnątrz, w ramach ogrodzenia Fot. b2.p71.
- 5) Nr rej. A/5/60, decyzja z 23 lutego 1960r. – **Kościół cmentarny p.w. Św. Tomasza** wzniesiony w XVIw. Będzin, ulica Górna. W decyzji nie wyznaczono granic ochrony konserwatorskiej. Orzeczenie obejmuje również wyposażenie wewnątrz. Fot. b4.p71.
- 6) Nr rej. A/10/60, decyzja z 23 lutego 1960r. (wznowienie decyzji nr R/522/57) – **Obecne prezbiterium, wzniesione w XVIIIw., z zabytkowym wyposażeniem wnętrza kościoła parafialnego p.w. Św. Katarzyny.** W decyzji nie określono granic ochrony. Fot.
- 7) Nr rej. A/11/60, decyzja z 23 lutego 1960r. (wznowienie decyzji nr R/65/48) – **Kościół filialny p.w. Św. Doroty z XVIIw.** Granice ochrony rozciągają się na całość obiektu wraz z najbliższym otoczeniem. Fot. g2.p71.
- 8) Nr rej. A/12/60, decyzja z 23 lutego 1960r. – **Pałac późnoklasycystyczny zbudowany w latach 1835-1836 przez Franciszka Marie Lanciego.** Będzin - Grodziec, ulica Mickiewicza 12. Granice ochrony rozciągają się na cały obiekt i otoczenie parkowe. Fot. g1.p71.

- 9) Nr rej. A/810/67, decyzja z 18 lutego 1969r. –**Układ urbanistyczny miasta Będzina wraz ze Wzgórzem Zamkowym**, założone na planie zbliżonym do owalu, ośrodkiem czworoboczny rynek, z którego narożników wybiegają pod kątem prostym po dwie ulice. Granice wyznaczają ulice: od południa – Zawale, od zachodu – Podzamcze i Zawale, od wschodu – Boczna i Modrzejewska, od północy – Góra Zamkowa i przyległy park.
- 10) Nr rej. A/1466/92, decyzja z 12 czerwca 1992r. – Budynek mieszkalny zwany „**Domem Wójta**” **wzniesiony w 1889r. w stylu eklektycznym w miejscu pierwotnej siedziby wójta będzinśkiego Hinko Ethiopusa**. Będzin ulica Czeladzka 2. Granice ochrony obejmują cały budynek. Fot. b5.p71 (w ruinie).

Zgodnie z ustawą zabytki ruchome i archeologiczne nie są włączane do Gminnej Ewidencji Zabytków, tym samym nie są przedmiotem programu opieki nad zabytkami. Nie mniej jednak część z nich (kapliczki, nagrobki, stanowiska archeologiczne o formach krajobrazowych itp.) ma duże znaczenie dla formy krajobrazu kulturowego i wydaje się że jako element krajobrazu kulturowego mogą być również uwzględnione w programie.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisane są następujące obiekty:

- 1) Nr rej. B/63/68 decyzja z 13 sierpnia 1992r. rzeźba Bachusa, późnobarokowa pochodząca z początku XVIIIw. pełnoplastyczna rzeźba parkowa wykonana w kamieniu. Będzin - Gzichów, park pałacowy. Fot. [gz3.p71](#).
- 2) Nr rej. B/64/68 decyzja z 13 sierpnia 1992r. Rzeźba Bachusa późnobarokowa pochodząca z początku XVIIIw. pełnoplastyczna rzeźba parkowa wykonana w kamieniu. Będzin - Gzichów, park pałacowy. Fot. [gz2.p71](#).
- 3) Nr rej. B 25/01, decyzja z 17 listopada 2001r. Pomnik poświęcony pamięci Jana III Sobieskiego, zapewne z 1833r. bez wyraźnych cech stylowych, usytuowany na stoku Góry Zamkowej, po południowej stronie kościoła parafialnego p.w. Trójcy Świętej.
- 4) Nr rej. B 56/05, decyzja z 15 lutego 2005r. Grobowiec Wojciecha i Franciszka Boreckich oraz Ignacego Prochackiego, znajdujący się przy ulicy Górnej na terenie cmentarza Rzymskokatolickiej Parafii p.w. Świętej Trójcy, późno klasycystyczny z 1836r. z piaskowca i żeliwa.
- 5) Nr rej. B 75/016 decyzja z 6 września 2006r. Pięć nagrobków i krzyż na cmentarzu parafialnym: nagrobek Jakuba i Katarzyny Chorzelskich, nagrobek Walentego Walasa, nagrobek Eugenii Bogusławskiej i jej córek, nagrobek Feliksy i Teodora Kahlów, nagrobek Ludwika i Konrada Siedleckich, krzyż.
- 6) Nr rej. B/129/08 decyzja z 12 sierpnia 2008r. dekoracja malarska o pow. 70m², wykonana temperą olejną na tynku około lat 1925 - 1930 w stylistyce malarstwa realistycznego z elementami Art Deko, znajdująca się w Domu Modlitwy – Sali męskiej synagogi Mizrahi w Będzinie przy ulicy I. Potockiego 3.

Do rejestru zabytków archeologicznych wpisane są następujące obiekty:

- Nr rej. C/820/68, stanowisko archeologiczne – grodzisko wczesnośredniowieczne oraz osada kultury łużyckiej na Górze „Dorotka”.

III.3.2. OCHRONA W MIEJSCOWYCH PLANACH ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Zgodnie z art. 19 ust. 1 i 1a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, oraz w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Będzina oprócz zasad ochrony zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru oraz ochrony parków kulturowych ustala się również zasady ochrony innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ma miejsce w ramach procedury sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia planu dotyczące zasad ochrony powinny zawierać określenie obiektu i terenu chronionego ustaleniami planu, w tym określenie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu terenu (§ 4 pkt 4 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 26 sierpnia 2003 roku w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego).

Zgodnie z art. 19 ust.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, warunki ochrony konserwatorskiej ustalone w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinny być określone już wcześniej, bo na etapie opracowywania Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta.

W zależności od potrzeb w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego można również ustalić strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

W Będzinie 60% powierzchni miasta posiada obowiązujący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w tym plan taki jest opracowany dla terenu objętego programem rewitalizacji – Góra Zamkowa, Stare Miasto, Śródmieście. Na tych terenach jest wprowadzona ochrona ustaleniami planu dla obiektów wskazanych w studium do takiej ochrony. Spis obiektów chronionych ustaleniami planu znajduje się w załączniku 3.

Dodatkowo w planach miejscowych ustalono ochronę w formie stref ochrony konserwatorskiej:

1) Dla Obszaru Góry Zamkowej, Starego Miasta i śródmieścia w planie (uchwała nr XLVI/855/2009 Rady Miejskiej Będzina z dnia 30 listopada 2009r.) dla części terenów ustalono ochronę w formie:

- strefy A – pełnej ochrony konserwatorskiej, obejmującej XIV-wieczny układ urbanistyczny ograniczony ulicami: Kołłątaja, Modrzejowską i Zawale, wraz ze Wzgórzem Zamkowym,
- strefy B – pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmującej układ urbanistyczny z XIX i początku XX wieku oraz zabytkową zabudowę przemysłową zespołu dawnej Elektrowni Będzin,
- Strefa W – ścisłej ochrony archeologicznej, obejmującej XIV-wieczny układ urbanistyczny wraz ze Wzgórzem Zamkowym,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

- Strefa OW – obserwacji archeologicznej potencjalnego występowania znalezisk archeologicznych,
 - Strefa E – ochrony ekspozycji Wzgórza Zamkowego.
- 2) Dla Grodzca w planach:
- Uchwała nr LII/570/2006 z 27.02.2006r. dla części terenu ustalono ochronę w formie ustanowionej strefy B ochrony konserwatorskiej są to: osiedle domków fińskich w rejonie ulicy Rózyckiego i Orzeszkowej oraz obiekty towarzyszące dawnej KWK Grodziec i park przy ulicy Barlickiego,
 - Uchwała nr XXI/244/2008 z 31.03.2008r. dla części terenu ustalono ochronę w formie strefy obserwacji archeologicznej oraz strefę ochrony krajobrazu,
 - Uchwały LI/566/2006 z 23.01.2006r. dla części terenu ustalono ochronę w formie strefy E ochrony ekspozycji zabytkowego założenia rezydencjonalnego Ciechanowskich.
- 3) Na Koszelewie w planie (uchwała nr IV/41/2007 z 29.01.2007r.) chronione w formie ustanowionej strefy B ochrony konserwatorskiej są: układ urbanistyczny koloni robotniczej, w tym historycznego rozplanowania zabudowy i jej charakteru oraz inne obiekty o lokalnych wartościach zabytkowych.
- 4) W Łagiszy w planie (nr uchwały XXVII/310/2004 z 27.09.2004r.) dla części terenu ustalono strefę OW obserwacji archeologicznej.
- 5) Na Warpiu w planie (nr uchwały XXVII/311/2004 z 27.09.2004r.) dla części terenu ustalono
- strefę B ochrony konserwatorskiej obejmującą: zespół osiedla robotniczego pomiędzy ulicą 1 Maja a ulicą św. Brata Alberta oraz zespół dawnych koszar przy ulicy Sienkiewicza oraz 2 zespoły szkolne przy ulicy Kopernika,
 - strefę OW obserwacji archeologicznej.

Ważne z punktu widzenia ochrony obiektów zabytkowych obszary, dla których nie ma obowiązujących planów miejscowych to:

- Gzichów, w tym obszar założenia pałacowo – parkowego,
- Grodziec, w tym tereny cementowni i osiedli patronackich przy ulicy Barlickiego, Chopina, Wojska Polskiego oraz teren krajobrazu kulturowego Góry Dorotki (chroniony także w formie obszaru chronionego krajobrazu).

III.3.3. OCHRONA WALORÓW KULTUROWYCH I HISTORYCZNYCH NA PODSTAWIE USTAWY O OCHRONIE PRZYRODY

Ochrona wartości kulturowych i historycznych jest uwzględniana przy tworzeniu form ochrony na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r. nr 92, poz. 880). Do form ochrony przyrody, które uwzględniają ochronę wartości kulturowych należą: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, zespoły przyrodniczo – krajobrazowe.

Obiekty o wartościach kulturowych są również chronione na podstawie zapisów ustawy o ochronie przyrody. Na terenie Będzina, na podstawie uchwały Nr XIII/139/93 Rady Miejskiej w Będzinie z dnia 23.06.1993 roku ustanowiono 3 obszary chronionego krajobrazu, z których 2 obejmujące tereny o walorach kulturowych:

- „Góra Zamkowa” (powierzchnia 6,7 ha),
- „Góra Św. Doroty” (powierzchnia 147,3 ha).

III.4. ZABYTKI MUZEALNE

Na terenie Będzina ma swoją siedzibę Muzeum Zagłębia w Będzinie, ulica Świerczewskiego 15. Zabytki wpisane do księgi inwentarzowej tego muzeum zgrupowane są w dwóch obiektach:

- zamek z XIV wieku, wolnostojący, położony na Górze Zamkowej, w parku miejskim, w pobliżu rzeki Przemszy.
- pałac z XVIII wieku, wolnostojący, otoczony parkiem, położony w Będzinie - Gzichowie przy ulicy Świerczewskiego 15 pomiędzy zabudową osiedlową – osiedle Zamkowe i Partyzantów.

Zabytki wpisane do księgi inwentarzowej muzeum nie są przedmiotem niniejszego programu.

III.5. ANALIZA SWOT ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO BĘDZINA

Analizę SWOT zasobów dziedzictwa kulturowego opracowano na podstawie diagnozy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego oraz w oparciu o podobne analizy przeprowadzone dla innych dokumentów strategicznych miasta.

1) Mocne strony

- o wysokiej klasy zabytki Góry Zamkowej i atrakcyjność pałacu Mieroszewskich w Gzichowie
- o duży potencjał kulturowo – przyrodniczy Góry Zamkowej i Góry Św. Doroty,
- o zachowany czytelny układ miasta lokacyjnego rzadki w Aglomeracji Górnośląskiej,
- o zasoby dziedzictwa niematerialnego (np. tradycje, historyczne wydarzenia),
- o utrzymywanie się tradycji miasta jako ośrodka handlu i rzemiosła,
- o realizacja programu rewitalizacji miasta Będzina,
- o realizacja projektu modernizacji zieleni miejskiej,
- o działalność zorganizowanych grup środowiskowych w dzielnicach miasta Stowarzyszenie Przyjaciół Będzina, Grodziec, Łągiszy i Stowarzyszenie na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego „Moje Miasto”,
- o szlaki i ścieżki łączące atrakcyjne miejsca miasta,
- o zaangażowanie prywatnych inwestorów do odnawiania zabytków,
- o społeczna presja na kreację i zagospodarowanie terenów rekreacyjnych.

2) Słabe strony

- o w strukturze Urzędu Miejskiego w Będzinie brak jest jednostki organizacyjnej zajmującej się całościowo problematyką zabytków,
- o nieuregulowane stosunki własnościowe,
- o nieuporządkowana gospodarka gruntami i nieruchomościami w mieście,
- o wieloletnie zaniedbania remontowe obiektów – postępujący spadek walorów użytkowych i estetycznych obiektów zabytkowych, postępująca dekapitalizacja obiektów historycznych, zły stan techniczny dużej części obiektów,
- o utrata funkcji centrowych (handlowych, usługowych) przez Stare Miasto, wyludnienie,
- o niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego Będzina,
- o niedostateczna promocja miasta jako ośrodka turystycznego,
- o brak koncepcji zagospodarowania Cementowni,
- o degradacja i dekapitalizacja Starego Miasta,
- o duży odsetek osób ze środowisk marginalnych zamieszkujących tereny i obiekty zabytkowe,

3) Szanse

- korzystne położenie względem centrum Aglomeracji Górnośląskiej i układu komunikacyjnego (drogi krajowe DK 86, DK 94),
- powiązania ze szlakami turystyki regionalnej w tym niektórych z Jurą Krakowsko-Częstochowską,
- ochrona niektórych zabytków przez wpis do rejestru zabytków,
- pozyskiwanie przez miasto funduszy zewnętrznych,
- polepszanie się jakości środowiska,
- nasilenie działań promujących miasto, w tym wykorzystanie rocznicy lokacji miasta,
- zwiększanie atrakcyjności zamieszkania przez działania rewitalizacyjne,
- atrakcyjne krajobrazy kulturowo – przyrodnicze.

4) Zagrożenia

- „odcięcie” Góry Zamkowej od Starego Miasta wynikające z przebiegu drogi krajowej DK nr 94,
- brak pełnej ewidencji zabytków,
- niewystarczająca ilość obiektów zabytkowych chronionych w formie wpisu do rejestru zabytków,
- ubożenie społeczności miasta,
- trudności z regulacją spraw własnościowych,
- wyłączenie z aglomeracji górnośląskiej.

Wnioski z analizy SWOT:

1. Będzin posiada wysokiej klasy zabytki:
 - Zespół zabytków Góry Zamkowej,
 - Pałac w Gzichowie,
 - Góra Dorotka,oraz tradycje kulturowe:
 - dziedzictwo kultury żydowskiej,
 - obiekty wywodzące się z tradycji rycerskiej i szlacheckiej,
 - tradycje handlowe i rzemieślnicze,
 - tradycje przemysłowe,
 - tradycje związane z kościołem na Górze Dorotki,mogące stanowić koła napędowe rozwoju miasta w oparciu o dziedzictwo kulturowe i równocześnie prowadzić do efektywnej opieki nad zabytkami.
2. Większość obiektów zabytkowych nie jest włączona do ewidencji zabytków. Jedynie niektóre obiekty są chronione przez wpis do rejestru zabytków. Część obiektów jest chroniona na podstawie ustaleń planu miejscowego.
3. Na terenie miasta znajdują się obiekty, które powinny być rekomendowane do wpisu do rejestru zabytków
4. Duża część obiektów o wartościach kulturowych znajduje się w złym stanie technicznym wynikającym z wieloletnich zaniedbań remontowych, pielęgnacyjnych, nieuregulowanych stosunków własnościowych, utraty pierwotnych funkcji np. centrotwórczych, przemysłowych a także utraty sponsorów i opiekunów. Widoczne jest naruszenie ładu przestrzennego.
5. Wielu mieszkańców miasta żywo zainteresowanych jest jego historią i tradycją, o czym świadczą działające na terenie miasta Stowarzyszenie Przyjaciół Będzina, Grodzca i Łagiszy,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

Stowarzyszenie na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego „Moje Miasto”

6. W strukturze Urzędu Miejskiego w Będzinie brak jest jednostki obejmującej całość zagadnień związanych z zabytkami (ochrona i opieka).

IV. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA

Punktem odniesienia dla planowania celów i działań programu opieki była analiza:

- SWOT zasobów dziedzictwa kulturowego Będzina
- Aktualnych i planowanych działań na rzecz opieki nad zabytkami zawartych w:
 - *Strategii Rozwoju Miasta Będzina na lata 2005-2015,*
 - *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Będzina,*
 - *Programie Rewitalizacji miasta Będzina,*
 - *Uchwał Rady Miejskiej w Będzinie.*
- Regionalnych i ponadlokalnych dokumentów strategicznych odnoszących się do obszaru gminy (załącznik 8):
 - *Strategii rozwoju województwa śląskiego na lata „Śląskie2020”,*
 - *Planu zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego,*
 - *Strategii rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2013,*
 - *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010-2013,*
 - *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego.*

Głównym celem programu jest:

ROZWIJANIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI POPRZEZ WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO BĘDZINA W PROCESACH ROZWOJU GOSPODARCZEGO I SPOŁECZNEGO MIASTA Z UWZGLĘDNIENIEM ZASADY ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU.

Aby zrealizować główny cel programu konieczne jest podjęcie działań w sferze materii zabytków oraz w sferze relacji: mieszkańcy miasta – zabytki. Tym ogólnie określonym problemom odpowiadają sformułowane dwa cele długoterminowe:

- I. KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA**
- II. WZMOCNIENIE KOMPETENCJI DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA**

Wynikające z nich cele krótkoterminowe i kierunki działań programu opieki przedstawiono w tabeli 1.

TABELA 1. KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA

CEL DŁUGOTERMINOWY	CEL KRÓTKOTERMINOWY	KIERUNKI DZIAŁAŃ
KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA	Zarządzanie zasobem zabytków	Tworzenie sprawnego systemu zarządzania zabytkami
		Promocja dziedzictwa kulturowego
	Organizacja ładu przestrzeni zabytkowych	Działania koncepcyjne i planistyczne
		Konserwacja i restauracja zabytków
		Uporządkowanie przestrzeni zabytkowych
		Zapewnienie bezpieczeństwa zabytkom i ludziom
	WZMOCNIENIE KOMPETENCJI DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA	Wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z zabytkami miasta
Upowszechnienie wiedzy o zabytkach		Kształtowanie pozytywnych postaw mieszkańców wobec zabytków

Cele i kierunki działań *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Będzina* będą realizowane za pomocą zadań.

CEL I. KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA

Cel krótkoterminowy: Zarządzanie zasobem zabytków

Kierunek działań: Tworzenie sprawnego systemu zarządzania zabytkami

Dla efektywnego włączenie zabytków Będzina w procesy gospodarcze miasta niezbędne jest stworzenie warunków do sprawnego, nowoczesnego zarządzania zabytkami. Wymaga to tworzenia nowoczesnych struktur organizacyjno – technicznych oraz uporządkowania statutu zabytków, w tym wykorzystania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w celu wprowadzenia formy ochrony zabytków w ustaleniach planu miejscowego oraz stref ochrony konserwatorskiej. Ten kierunek będzie realizowany za pomocą następujących zadań:

- Ustanowienie w strukturze Urzędu Miejskiego stanowiska do spraw zabytków miasta,
- Utworzenie i bieżąca aktualizacja elektronicznej bazy danych o zabytkach miasta,
- Utworzenie Gminnej Ewidencji Zabytków,
- Kontynuacja działań na rzecz wprowadzania ochrony obiektów o walorach kulturowych ustaleniemi planów zagospodarowania, w tym opracowanie planu zagospodarowania dla Gzichowa, Grodzca i Góry Dorotki. (Obiekty proponowane do ochrony ustaleniemi planów

miejscowych przedstawiono w załączniku 3).

Cel krótkoterminowy: Zarządzanie zasobem zabytków

Kierunek działań: Promocja dziedzictwa kulturowego miasta

Efektywne zarządzanie wymaga podejmowania profesjonalnych działań promocyjnych. Powinny być one realizowane z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi promocji. Ten kierunek będzie realizowany za pomocą następujących zadań:

- Utworzenie w rejonie Góry Zamkowej i dworca autobusowego/kolejowego punktów informacji o zabytkach miasta,
- Promocja turystyczna miasta przez utworzenie atrakcyjnej witryny internetowej, opracowanie i wydanie folderu promującego walory kulturowo – przyrodnicze miasta.

Cel krótkoterminowy: Organizacja ładu przestrzeni zabytkowych

Kierunek działań: Działania koncepcyjne i projektowe nad możliwościami wykorzystania potencjału zabytków

Włączenie zabytków w procesy gospodarcze oraz harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta wymaga opracowania koncepcji zagospodarowania przestrzeni atrakcyjnych dla opieki nad zabytkami. Działania te wymagają uwzględnienia wyników badań i studiów nad zabytkami i krajobrazem kulturowym miasta oraz katalogu wzorów tradycyjnych form budownictwa. Ten kierunek będzie realizowany przez następujące zadania:

- Przygotowanie ofert inwestycyjnych dla inwestorów prywatnych w tym uporządkowanie stanu prawnego nieruchomości,
- Przygotowanie ofert związanych z opieką nad zabytkami realizowanych w ramach partnerstwa prywatno – publicznego, w tym zaplanowanie i przeprowadzenie warsztatów urbanistyczno – ekonomicznych Charrette wraz z opracowaniem modelu prawno-ekonomicznego dla projektu „Europejskie Dziedzictwo Kultury Przemysłowej – Cementownia Grodziec”,
- Stworzenie koncepcji połączenia pieszego, rowerowego i konnego Góry Zamkowej, Starego Miasta, Pałacu Mieroszewskich, co pozwoli na stworzenie silnego obszaru węzłowego dziedzictwa kulturowego stanowiącego koło napędowe rozwoju miasta w oparciu o dziedzictwo kulturowe,
- Opracowanie systemu pieszych, rowerowych i konnych ścieżek łączących atrakcyjne pod względem kulturowym i przyrodniczym miejsca w mieście,
- Opracowanie koncepcji atrakcyjnego i kreatywnego zagospodarowania starego miasta z uwzględnieniem historii miejsc zaznaczonych przystankami, ścieżek i szlaków tematycznych oraz kształtowania kameralnej przestrzeni publicznej (i wewnątrz osiedlowej) z wykorzystaniem zieleni,
- Opracowanie projektu rewaloryzacji ogrodu włoskiego przy pałacu Mieroszewskich,
- Opracowanie projektu rewaloryzacji terenu przy zamku i parku na Górze Zamkowej z uwzględnieniem możliwości wprowadzenia funkcji związanych z realizacją turniejów rycerskich (Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego i Osiągnięć Kulturalnych Zagłębia),
- Inwentaryzacja zabytkowych pomników na cmentarzu przy ulicy Góra Zamkowa.

Cel krótkoterminowy: Organizacja ładu przestrzeni zabytkowych

Kierunek działań: Konserwacja i restauracja zabytków

Większość obiektów zabytkowych miasta wymaga podjęcia działań przywracających im walory estetyczne. Aby obiekty te mogły być ozdobą miasta i stanowić o jego konkurencyjności wymagają konserwacji i restauracji. Ten kierunek działań będzie realizowany za pomocą następujących zadań:

- Udzielanie dotacji celowych zgodnie z uchwałą,
- Konserwacja kapliczek i figur,
- Konserwacja murów miejskich, udostępnienie podziemi Wzgórza Zamkowego,
- Konserwacja polichromii „Domu Modlitwy, sali męskiej w synagodze Mizrach,
- Remont i adaptacja „Domu Wójta”,
- Rewaloryzacja hal targowych,
- Rewaloryzacja historycznego śródmieścia,
- Remont kościoła pw. Św. Trójcy,
- Konserwacja historycznych nagrobków na cmentarzu przy ulicy Góra Zamkowa.

Cel krótkoterminowy: Organizacja ładu przestrzeni zabytkowych

Kierunek działań: Uporządkowanie przestrzeni zabytkowych

Przestrzenie zabytkowe miasta są w większości bardzo zaniedbane. Aby mogły stanowić atrakcje wnętrza miasta muszą zostać uporządkowane. Ten kierunek działań będzie realizowany za pomocą następujących zadań:

- Usunięcie lub dostosowanie obiektów dysharmonii w krajobrazie kulturowym przestrzeni zabytkowych (pojemniki, barierki, baraki, blaszaki, ścieżki, chodniki, itd.),
- Działania prawne (np. zasiedzenia),
- Rewaloryzacja ogrodów miejskich – park na Górze Zamkowej,
- Rewaloryzacja ogrodów miejskich – odtworzenie ogrodu włoskiego przy pałacu Mieroszewskich,
- Uporządkowanie i uatrakcyjnienie przestrzeni publicznych starego miasta.

Cel krótkoterminowy: Organizacja ładu przestrzeni zabytkowych

Kierunek działań: Zapewnienie bezpieczeństwa zabytkom i ludziom

- Usuwanie azbestu z indywidualnych obiektów zabytkowych,
- Realizacja indywidualnych zabezpieczeń przeciwpożarowych na obiektach zabytkowych.

CEL II. WZMOCNIENIE KOMPETENCJI DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA

Cel krótkoterminowy: Wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z zabytkami miasta

Kierunek działań: Aktywizacja przestrzeni historycznych

Zwiększenie zainteresowania zabytkami wymaga ich atrakcyjnego udostępnienia i aktywizacji terenów historycznych. Ten kierunek będzie realizowany przez zadania:

- wytyczenie na terenie miasta ścieżek rowerowych łączących tereny o walorach kulturowych i przyrodniczych,
- szlak kultury żydowskiej,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

- ścieżka przyrodniczo – kulturowa łącząca Górę Zamkową, Lasek Grodziecki i Górę Dorotkę,
- zagospodarowanie punktu widokowego na końcu ul. Chopina w Grodźcu,
- kontynuacja organizacji imprez cyklicznych związanych z tradycjami w ramach Programu „Moje Miasto”:
 - Jarmark Rzemiosła i Rękodzieła,
 - Strzelanie Zamkowe,
 - spektakle historyczne,
- organizacja nowych imprez:
 - Festiwal kultury żydowskiej,
 - Festiwal kultury szlacheckiej (w oparciu o pałac Mieroszewskich),
- podniesienie rangi tradycji związanych z pielgrzymkami na Górę Dorotkę.

Cel krótkoterminowy: Wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z zabytkami miasta

Kierunek działań: Kształtowanie pozytywnych postaw mieszkańców wobec zabytków

Stan zachowania zabytków w dużej mierze zależy od zaangażowania mieszkańców miasta w opiekę nad zabytkami. Aby zachęcić ich do tego typu działań, niezbędne jest wykształcenie pozytywnych postaw wobec zabytków i tradycji. Wymaga to kształtowania świadomości społecznej w duchu przywiązania do tradycji i historii regionu, lokalnych wzorców życia, obrzędów i zwyczajów oraz pogłębienia wiedzy na temat zabytków wśród społeczeństwa. Celowi temu służyć będą następujące kierunki działań:

- Udział w Będzina w EDD (Europejskie Dni Dziedzictwa),
- Udział szkół będzińskich w programie edukacyjnym „Ślady przeszłości – uczniowie adaptują zabytki”,
- Opracowanie programów edukacyjnych adresowanych do uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych dotyczących historii, tradycji i zabytków Będzina,
- Organizacja wycieczek edukacyjnych po dzielnicy i mieście,
- Organizacja Międzynarodowego Pleneru Malarskiego – *Będzińskie Pejzaże*,
- Organizacja warsztatów, konkursów itd. dla młodzieży przybliżających historię, tradycję i zabytki miasta i dzielnicy,
- Organizacja dzielnicowych festynów lub innych imprez integracyjnych w celu lepszego poznania dzielnicy i miasta,
- Przyznanie nagrody Prezydenta za opiekę nad zabytkami,
- Organizacja Forum dyskusyjnego dla zabytków Będzina.

V. WDRAŻANIE PROGRAMU

Wdrażanie programu będzie odbywać się przy pomocy Urzędu Miejskiego, jednostek komunalnych, właścicieli obiektów i organizacji pozarządowych. W ramach wyznaczonych celów i kierunków działań zostały określone rodzaje zadań. Dla każdej grupy zadań zostały wyznaczone podmioty odpowiedzialne za realizację zadania oraz potencjalne źródła finansowania. Rodzaje zadań, podmioty odpowiedzialne, przewidywane koszty oraz indykatywne źródła finansowania przedstawiono w tabeli 2.

Program będzie realizowany w środowisku kształtowanym przez ustalenia i wytyczne rządowych i regionalnych dokumentów strategicznych i planistycznych, sektorowych programów operacyjnych, oraz *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013* rzutujących na rodzaj stosowanych narzędzi, źródeł finansowania, a także dobór partnerów uczestniczących w procesie realizacji programu. Powodzenie realizacji programu będzie wymagało współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za poszczególne grupy zadań oraz Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Instytucją odpowiedzialną za wdrażanie programu jest Prezydent Miasta, wykonujący zadania za pomocą wydziałów Urzędu Miejskiego. Jednostką koordynującą realizację programu jest po powołaniu jednostka do spraw zabytków. Do zadań koordynatora należeć będzie w szczególności:

- zapewnienie przepływu informacji pomiędzy podmiotami odpowiedzialnymi za realizację zadań,
- zorganizowanie platformy wymiany informacji i doświadczeń,
- prowadzenie monitoringu wdrażania poszczególnych zadań (zbieranie informacji od podmiotów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych grup zadań),
- przygotowanie projektów sprawozdań z realizacji programu,
- weryfikacja stopnia realizacji celów programu i sformułowanie wytycznych do oceny po czterech latach wdrażania programu.

Program będzie finansowany przy wykorzystaniu wielu źródeł, w tym środków prywatnych i publicznych oraz funduszy strukturalnych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

TABELA. 2. WDRAŻANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA.

CEL DŁUGOTERMINOWY KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA				
Cel krótkoterminowy Zarządzanie zasobem zabytków				
Kierunki działań	Zadania	Przewidywane koszty w złotych	Instytucja odpowiedzialna	Źródła finansowania
1	2	3	4	5
Tworzenie sprawnego systemu zarządzania zabytkami	Ustanowienie w strukturze Urzędu Miejskiego stanowiska ds. zabytków miasta	Wydatki bieżące Urzędu Miejskiego	Prezydent Miasta	Budżet Miasta
	Utworzenie i bieżące aktualizacje elektronicznej bazy danych o zabytkach miasta	Wydatki bieżące Urzędu Miejskiego	Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta Fundusze Strukturalne
	Utworzenie Gminnej Ewidencji Zabytków	Wydatki bieżące Urzędu Miejskiego	Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta
	Opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla Grodzca i Góry Dorotki oraz Gzichowa.	Wydatki bieżące Urzędu Miejskiego	Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta
Promocja dziedzictwa kulturowego miasta	Utworzenie w rejonie Góry Zamkowej i w śródmieściu w rejonie dworca punktu informacji o mieście		Wydział Kultury Promocji i Sportu	Budżet Miasta, EFRR, inne
	Utworzenie atrakcyjnej witryny internetowej, opracowanie i wydanie folderu promującego walory kulturowo - przyrodnicze miasta		Wydział Kultury Promocji i Sportu	Budżet Miasta, EFRR, inne

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDINA NA LATA 2010-2013

CEL DŁUGOTERMINOWY				
KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA				
Cel krótkoterminowy				
Organizacja ładu przestrzeni zabytkowych				
Kierunki działań	Zadania	Przewidywane koszty w złotych	Instytucja odpowiedzialna	Źródła finansowania
1	2	3	4	5
Działania koncepcyjne i planistyczne	Przygotowanie ofert inwestycyjnych dla inwestorów, w tym uporządkowanie stanu prawnego nieruchomości.		Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta
	Przygotowanie ofert w ramach partnerstwa publiczno-publicznego 1. warsztaty Charrette dla opracowania modelu prawno-ekonomicznego projektu Europejskie Dziedzictwo Kultury Przemysłu – Cementownia Grodziec		Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, inne
	Stworzenie koncepcji połączenia pieszego, rowerowego i konnego Góry Zamkowej, Starego Miasta, Pałacu Mieroszewskich		Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta
	Opracowanie systemu pieszych, rowerowych i konnych ścieżek łączących atrakcyjne pod względem kulturowym i przyrodniczym miejsca w mieście		Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta
	Opracowanie koncepcji atrakcyjnego i kreatywnego zagospodarowania starego miasta z uwzględnieniem historii miejsc zaznaczonych przystankami, ścieżek i szlaków tematycznych oraz kształtowania kameralnej przestrzeni publicznej z wykorzystaniem zieleni		Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta
	Opracowanie projektu rewaloryzacji ogrodu włoskiego przy pałacu Mieroszewskich		Muzeum Zagłębia	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDINA NA LATA 2010-2013

Działania koncepcyjne i planistyczne	Opracowanie projektu rewaloryzacji terenu przy zamku i parku na Górze Zamkowej z uwzględnieniem możliwości wprowadzenia funkcji związanych z realizacją turnieju rycerskich		Wydział Rozwoju Lokalnego Muzeum Zagłębia	Budżet Miasta inne
	Inwentaryzacja zabytkowych pomników na cmentarzu przy ul. Góra Zamkowa		Parafia Wydział Kultury Promocji i Sportu	Budżet Miasta inne
Konservacja i restauracja zabytków	Udzielanie dotacji celowych zgodnie z uchwałą.		Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta
	Konservacja kapliczek i figur	Według możliwości parafii, właścicieli	Parafia Wydział Inwestycji i Drogownictwa właściciele	Budżet Miasta Środki własne parafii i właścicieli
	Konservacja murów miejskich Udostępnienie podziemi Wzgórza Zamkowego	20 000 000	Wydział Inwestycji i Drogownictwa	Budżet Miasta EFRR, inne
	Adaptacja do nowych funkcji (obiekt hotelowo-konferencyjny) budynku czworaków przy pałacu Mieroszewskich w Będzinie-Gzichowie		Inwestor prywatny	
	Konservacja polichromii w „Domu Modlitwy, sali męskiej synagogi Mizrachi (ul. I. Potockiego 3).		Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta, dotacje WKZ, inne
	Remont i adaptacja „Domu Wójta”		Inwestor prywatny	
	Rewaloryzacja hal targowych		Zarządzający targowskim	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, inne środki własne
	Rewaloryzacja historycznego śródmieścia	20 000 000	Wydział Rozwoju Lokalnego	Budżet Miasta Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, inne
Konservacja	Remont Kościoła Św. Trójcy	300 000	Parafia	Budżet parafii,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDINA NA LATA 2010-2013

i restauracja zabytków				Budżet Miasta Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, inne
	Konserwacja historycznych nagrobków na cmentarzu przy ul. Góra Zamkowa	Według możliwości parafii i właścicieli	Wydział Kultury Promocji i Sportu Parafia, właściciele obiektów	Budżet parafii, Budżet Miasta Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, inne
Uporządkowanie przestrzeni zabytkowych	Usunięcie lub dostosowanie obiektów dysharmonii w krajobrazie kulturowym przestrzeni zabytkowych (pojemniki, barierki, baraki, blaszaki, ścieżki, chodniki itd.)		Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Budżet Miasta
	Rewaloryzacja ogrodów miejskich – Park na Górze Zamkowej		Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Budżet Miasta, Fundusz Ochrony Środowiska
	Rewaloryzacja ogrodów miejskich – Ogród włoski przy pałacu Mierszewskich		Muzeum Zagłębia	
	Uporządkowanie i uatrakcyjnienie przestrzeni publicznych starego miasta		Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska	Budżet Miasta, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, inne
Zapewnienie bezpieczeństwa zabytków i ludziom	Usuwanie azbestu z indywidualnych obiektów zabytkowych	Według możliwości właścicieli zabytków	Właściciele obiektów	Fundusze Europejskie Środki własne właścicieli
	Realizacja indywidualnych zabezpieczeń przeciwpożarowych na obiektach zabytkowych.		Właściciele obiektów	Środki własne właścicieli

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDINA NA LATA 2010-2013

CEL DŁUGOTERMINOWY				
WZMOCNIENIE KOMPETENCJI DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA				
Cel krótkoterminowy				
Wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z zabytkami miasta				
Kierunki działań	Zadania	Przewidywane koszty w złotych	Instytucja odpowiedzialna	Źródła finansowania
1	2	3	4	5
Aktywizacja przestrzeni historycznych	Wytyczenie na terenie miasta ścieżek (rowerowych) łączących tereny o walorach kulturowych i przyrodniczych 1. szlak kultury żydowskiej 2. ścieżka przyrodniczo - kulturowa łącząca Górę Zamkową, Lasek Grodziecki i Górę Dorotkę		Wydział Kultury Promocji i Sportu, Muzeum Zagłębia, Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Zagospodarowanie punktu widokowego na końcu ulicy Chopina w Groźcu		Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Kontynuacja organizacji imprez cyklicznych związanych z tradycjami, w ramach programu <i>Moje Miasto</i> 1. "Jarmark Rzemiosła i Rękodzieła" 2. Strzelanie zamkowe 3. Spektakle historyczne		Wydział Kultury Promocji i Sportu, Muzeum Zagłębia	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Organizacja nowych imprez 1. festiwal kultury żydowskiej 2. festiwal kultury szlacheckiej		Wydział Kultury Promocji i Sportu, Muzeum Zagłębia	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZINA NA LATA 2010-2013

	Podniesienie rangi tradycji związanych z pielgrzymkami na Górę Dorożkę		Wydział Kultury Promocji i Sportu, Parafia Św. Katarzyny, Towarzystwo Przyjaciół Grodzca	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
--	--	--	--	---

CEL DŁUGOTERMINOWY WZMOCNIENIE KOMPETENCJI DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA				
Cel krótkoterminowy Upowszechnienie wiedzy o zabytkach				
Kierunki działań	Zadania	Przewidywane koszty w złotych	Instytucja odpowiedzialna	Źródła finansowania
1	2	3	4	5
Kształtowanie pozytywnych postaw mieszkańców wobec zabytków	Udział w Będzina w Europejskich Dniach Dziedzictwa		Wydział Edukacji, Wydział Kultury, Promocji i Sportu, Muzeum Zagłębia	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Udział szkół będzińskich w programie edukacyjnym „Ślady przeszłości – uczniowie adaptują zabytki”		Wydział Edukacji, Wydział Kultury, Promocji i Sportu, Muzeum Zagłębia	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Opracowanie i realizacja programów edukacyjnych adresowanych do szkół podstawowych i gimnazjalnych dotyczących historii, tradycji i zabytków Będzina		Wydział Edukacji, Wydział Kultury, Promocji i Sportu, Muzeum Zagłębia	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Organizacja wycieczek edukacyjnych dla młodzieży szkolnej po dzielnicy i mieście		Wydział Edukacji, Wydział Kultury, Promocji i Sportu, Muzeum Zagłębia, stowarzyszenia	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDZINA NA LATA 2010-2013

Kształtowanie pozytywnych postaw mieszkańców wobec zabytków	Organizacja Międzynarodowego Pleneru Malarskiego – <i>Będzińskie Pejzaże</i>	25 000 zł	Ośrodek Kultury w Będzinie	Budżet miasta Fundusze Europejskie, inne
	Organizacja warsztatów, konkursów itd. dla młodzieży przybliżających historię, tradycję i zabytki dzielnicy i miasta.		Wydział Edukacji, Wydział Kultury Promocji i Sportu, Muzeum Zagłębia, stowarzyszenia	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Organizacja dzielnicowych festynów lub innych imprez integracyjnych w celu lepszego poznania dzielnicy i miasta		Stowarzyszenia, szkoły	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Przyznanie nagrody Prezydenta za opiekę nad zabytkami		Wydział Kultury, Promocji i Sportu	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne
	Organizacja forum dyskusyjnego o zabytkach Będzina		Wydział Kultury, Promocji i Sportu	Budżet Miasta, Fundusze Europejskie, inne

VI. MONITORING I EWALUACJA

Celem monitoringu jest zbieranie informacji dotyczących realizacji programu na każdym etapie wdrażania. Stanowi on podstawę oceny uzyskanych efektów oraz formułowania ewentualnych wytycznych i propozycji zmian. Proces monitorowania będzie polegał na przyglądaniu się zmianom, jakie zachodzą w wyniku realizacji celów przez podejmowane inicjatyw, analizie zebranych danych i opracowaniu raportów. Monitoring wykorzystuje wskaźniki realizacji zadań. Na podstawie zebranych informacji będzie można opracować dwuletnie sprawozdania z realizacji programu oraz oceny realizacji programu sporządzane w okresach czteroletnich. Oceny sporządza jednostka koordynująca i przedstawia Prezydentowi Miasta. Po akceptacji oceny przez Prezydenta Miasta jest ona przedstawiana Radzie Miejskiej. Oceny powinny stanowić punkt wyjścia do opracowania kolejnego programu. Wskaźniki realizacji celu przedstawiono w tabeli 3. Wskaźniki odnoszą się do przyjętych w programie celów i ilustrują stopień realizacji programu.

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji programu wynika z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z cytowaną ustawą Prezydent Miasta ma obowiązek sporządzić sprawozdanie ze stanu realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Będzina* i przedstawić je Radzie Miejskiej w cyklu dwuletnim.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDINA NA LATA 2010-2013

TABELA 3. WSKAŹNIKI REALIZACJI CELÓW

CEL DŁUGOTERMINOWY	CEL KRÓTKOTERMINOWY	WSKAŹNIKI	Wartość bazowa	źródło
1	2	3	4	5
KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA	Zarządzanie zasobem zabytków	Liczba obiektów włączonych do ewidencji zabytków	2	Wojewódzkiego Konservatora Zabytków
		Liczba obiektów w elektronicznej bazie danych o zabytkach		informacje własne
		Liczba decyzji o wpisie do rejestru zabytków	15	Wojewódzkiego Konservatora Zabytków
		Liczba opracowanych nowych materiałów promocyjnych o mieście		informacje własne
		% powierzchnia terenu objętego aktualnym Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego	60%	informacje własne
		Liczba obiektów chronionych ustaleniami Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego	323	informacje własne
		Liczba odnowionych kapliczek		informacje własne, informacje parafii
		Powierzchnia zrewitalizowanych terenów zieleni		informacje własne
		Liczba przygotowanych ofert inwestycyjnych		informacje własne
		Liczba ofert inwestycyjnych które znalazły nabywcę		informacje własne
	Organizacja ładu przestrzeni	Nakłady na konserwację zabytków z budżetu miasta		informacje własne

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA BĘDINA NA LATA 2010-2013

	zabytkowych	Nakłady na konserwację i utrzymanie terenów parkowych i przestrzeni publicznych		informacje własne
WZMOCNIENIE KOMPETENCJI DLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA	Wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z zabytkami miasta	Długość ścieżek dydaktyczno-przyrodniczych		informacje własne
		Liczba zorganizowanych imprez związanych z historią, kulturą, folklorem		informacje własne
		Liczba uczniów objętych programem nauczania regionalnego		informacje własne
		Liczba osób biorących udział w warsztatach lub innych imprezach przybliżających tradycję i historię miasta		informacje własne
	Upowszechnienie wiedzy o zabytkach	Liczba realizowanych programów edukacyjnych		informacje własne
		Liczba zorganizowanych festynów dzielnicowych		informacje własne
		Nakłady na Nagrodę Prezydenta		informacje własne
		Liczba zorganizowanych dyskusji publicznych		informacje własne

ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK 1. ZARYS HISTORYCZNEGO ROZWOJU BĘDZINA, KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA ZABYTKÓW

Nazwa Będzin według legendy została nadana przez Kazimierza III Wielkiego lub (w innej wersji) przez Kazimierza I Odnowiciela, który podczas lustracji ziem nad Przemszą miał się wyrazić: *...Tam rosną dąbrowy, tam sosnowy, tutaj będziemy My, a tam Czeladź* nadając tym samym nazwę Będzinowi i sąsiednim miejscowościom. Nazwa Będzin można również pochodzić od imienia osobowego Będa lub Będzan.

Pod względem administracyjnym ziemia będzińska, do 1179r. należała do monarchii piastowskiej w granicach państwa polskiego. W wyniku podziału dzielnicowego (1138r.) miasto znalazło się w dzielnicy senioralnej, o czym świadczy przynależność obszaru pomiędzy Siewierzem i Bytomiem do diecezji krakowskiej. W okresie od 1443r. do 1791r. Będzin przynależał do księstwa siewierskiego należącego do biskupów krakowskich, a następnie, po likwidacji księstwa siewierskiego, znalazł się w granicy Rzeczypospolitej. Po trzecim rozbiore Polski Będzin włączono do zaboru pruskiego i wszedł on w skład tzw. „Nowego Śląska”. W 1809r. (w okresie wojen napoleońskich) Będzin znalazł się w granicy Księstwa Warszawskiego, w powiecie lełowski – siewierskim, a po Kongresie Wiedeńskim 1815r. został włączony do Królestwa Kongresowego. W 1867r. utworzono powiat będziński. W okresie międzywojennym Będzin znajdowała się w województwie kieleckim w powiecie będzińsko-dąbrowskim. W tym czasie do Będzina włączono: Ksawere i Koszelew (1923r.). W okresie II wojny światowej Będzin został wcielony do III Rzeszy, a po wyzwoleniu wszedł do województwa kieleckiego, by następnie (od 11 marca 1949r.) znaleźć się w województwie katowickim, zwanym później śląskim. Od marca 1948r. Będzin staje się powiatem grodzkim, w 1951r. ustrój miejski nadano gminie Grodziec, w 1967r. gminie Łagisza. W 1973r. do Będzina zostaje przyłączona Łagisza a następnie w 1975r. Grodziec i Warpie.

W chronologii osadnictwa w rejonie Wzgórza Zamkowego w Będzinie J. Błaszczyk wyodrębnia trzy etapy. 1) Osadnictwo ludności łużyckiej rozwijające się od V okresu epoki brązu i w okresie halsztackim – o charakterze obronnym. 2) Osadnictwo wczesnośredniowieczne od XIw. o charakterze obronnym – umocniony wałami gród i podgrodzie z wewnętrzną zabudową drewnianą. 3) W drugiej połowie XIIIw. – odbudowa wałów grodu i podgrodzia oraz budowa pierwszego elementu obronnego – cylindrycznej wieży. Gród pełnił funkcje obronną zamieszkiwany był przez drużynę żołnierską. Podgrodzie miało charakter służebny, było zamieszkiwane przez rzemieślników wiejskich (później miejskich) oraz kupców tworzących załazek targu. Według J. Błaszczyka osada o charakterze targowym przekształciła się w miasto na prawie polskim, o czym ma świadczyć pierwsza pisana wzmianka o Będzinie (1301r.), w której wymieniony jest sołtys Będzina – Stanisław. Akt lokacyjny dla miasta został nadany 5 sierpnia 1358r. przez Kazimierza III Wielkiego. Miasto było lokowane na prawie magdeburskim, a pierwszym wójtem był Hinko zwany Ethiopusem. W XIVw. nastąpił intensywny rozwój miasta. Powstały wówczas mury miejskie, rozbudowany został zamek i kościół. Miasto miało kształt owalny, w który wpisany był regularny układ ulic, prostopadłych do rynku i ulica biegnąca wzdłuż murów o kształcie owalnym. Głównym traktem przecinającym miasto była droga wschód - zachód. U wylotów tej drogi znajdowały się bramy miejskie: Sławkowska i Czeladzka prowadzącą do przeprawy przez Przemszę, bądź do drogi w kierunku przeprawy na Grobli. W XVw. miasto podzielone było na trzy kwartały 1) zamkowy grodzki, 2) miejski, 3) podmiejski. O rozwoju miasta

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

w XVI - XVIIIw. brak jest danych kartograficznych i archeologicznych. Wiadomo jedynie, że po najeździe szwedzkim (1655r.) i zniszczeniu miasta, nie podźwignęło się ono z kryzysu do końca XIXw. W 1859r. przez Będzin poprowadzono linie kolei Warszawsko – Wiedeńskiej. Od tego czasu obserwowano kolejny okres rozwoju miasta.

Prawdopodobnie już w XIIw. Będzin był siedzibą parafii. Wskazuje na to wezwanie św. Trójcy, charakterystyczne dla kościołów powstających w XI i XII wieku oraz położenie kościoła względem zamku. Pierwsza wzmianka pisana o kościele w Będzinie pochodzi z 1308r., a w 1363r. w Będzinie erygowano kościół murowany p.w. św. Trójcy. W latach 1560 - 1598 kościół był zajęty przez arian. Od czasu powstania do 1774r. na terenie wokół kościoła chowano zmarłych. Równolegle, od 1715r. zmarłych chowano na cmentarzu przy kościele św. Tomasza wybudowanym w czasie przejęcia kościoła przez arian (1598r.). Do 1799r. Będzin należał do diecezji krakowskiej. W latach 1799 - 1811 do diecezji wrocławskiej, a następnie ponownie do krakowskiej.

Obok ludności katolickiej w Będzinie mieszkało wielu Żydów. Pierwsi zaczęli przybywać już w XVw. i osiedlać się poza murami miasta. W 1453r. otrzymali przywilej budowy synagogi w mieście. Wtedy też założono (poza murami) cmentarz służący również żydom z Bytomia, Mysłowic, Chorzowa i Sielca. Po uzyskaniu przywilejów od Stefana Batorego umożliwiającego im osiedlanie się w mieście i prowadzenie handlu na rynku miejskim chętnie się w mieście osiedlali. W połowie XVIIIw. Żydzi zbudowali murowaną synagogę i założyli nowy cmentarz na północnym stoku góry zamkowej. W połowie XIXw. synagoga została zastąpiona nową, która została zniszczona w 1939r.

Będzin był położony na skrzyżowaniu dróg handlowych z północy na południe i ze wschodu na zachód. W mieście była czynna komora celna prawdopodobnie już od XIVw.

Od czasu powstania miasta w XIIIw. do połowy XXw. mieszkańcy Będzina zajmowali się handlem i rzemiosłem oraz rolnictwem. Najwcześniejszym rzemiosłem obsługującym zamek były rzemiosła wiejskie związane z produkcją żywności (rzeźnicy, słodownicy, piekarze) oraz rzemiosła usługowe (szewcy, grabarze, kuśnierze, tkacze, kowale, cieśle). Będzin posiadał również przywilej organizowania jarmarków, a w mieście powstawały duże składy towarów. Załamanie się rozwoju miasta nastąpiło po zniszczeniu Będzina przez Szwedów w 1655r., miasto natomiast nadal pozostawało atrakcyjne dla Żydów, którzy się tam masowo osiedlali. W XVIIIw. w ich rękach znajdowała się większość obiektów gospodarczych. Od lat 30-tych XIXw. w Będzinie i miejscowościach sąsiednich zaczął rozwijać się przemysł węglowy, hutnictwa cynku oraz cementowy. Dodatkowym impulsem rozwoju przemysłu było poprowadzenie przez Będzin linii kolei Warszawsko - Wiedeńskiej. Podczas I wojny światowej Będzin został zniszczony. Kolejny okres rozwoju nastąpił w latach 20 - 30-tych. Powstał wówczas nowy dworzec kolejowy, poczta, kino. W 1928r. uruchomiono połączenia tramwajowe z okolicznymi miastami, a w 1930r. powstały wodociągi miejskie. W latach okupacji hitlerowskiej Będzin znalazł się w granicach III Rzeszy. Wyzwolone miasto w styczniu 1945r. powiązано administracyjnie z Górnym Śląskiem. Zniszczenia wojenne, szkody górnicze oraz modernizacja komunikacji znacznie zmieniły obecny wizerunek miasta. Przełomowym momentem była budowa Huty Katowice, kiedy to przez środek zabytkowego układu urbanistycznego została poprowadzona droga dwupasmowa, rozbijająca układ starego miasta i niszcząca wiele cennych kamienic.

Będzinianie byli świadkami kilku ważnych wydarzeń historycznych. W 1589r. w Będzinie podpisane zostały tzw. „Pakta Będzińskie” (Traktat bytomsko - będziński zawarty pomiędzy Rzeczypospolitą a Habsburgami, na podstawie którego Rudolf II uznał Zygmunta III Wazę prawowitym władcą polsko - litewskim i zobowiązał się nie ingerować w wewnętrzne sprawy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

Rzeczypospolitej). 21 sierpnia 1683r. przez miasto przejeżdżał Jan III Sobieski w drodze do Wiednia. Z tej okazji odbył się zjazd szlachty śląskiej. Będzinianie brali udział w powstaniach: listopadowym (1830r.) i styczniowym (1863r.).

Grodziec (przyłączony do Będzina w 1975r.). Wieś istniała już w XIIIw. (pierwsza wzmianka 1254r.). Powstała na skrzyżowaniu dróg z Będzina do Wojkowic i z Czeladzi do Psar. Zabudowania w formie ulicówki rozmieszczone były po obu stronach drogi z Będzina do Wojkowic. Od początków XIVw. w Grodźcu istniała parafia. Podlegała ona diecezji Krakowskiej. Kościół pierwotnie drewniany, następnie od 1726r. murowany położony był na wzniesieniu, na skrzyżowaniu dróg. Drugi filialny kościół powstał w 1635r. na szczycie Góry Dorotka. Pierwotnie mieszkańców chowano na cmentarzu wokół kościoła parafialnego, a od 1832r. na cmentarzu przy ul. Ludmira Różyckiego czynnym do dzisiaj. W 1912r. cmentarz ten został powiększony (najstarsza jego część zajmuje zachodni fragment terenu.) Na wschód od kościoła parafialnego znajduje się obszar dworski z pałacem, parkiem i folwarkiem z pierwszej połowy XIXw.. Pierwsza kopalnia powstała w Grodźcu 1823r.. Obok powstała cementownia. Od połowy XIXw. w wyniku rozwoju przemysłu górniczego, hutniczego i wapienniczego Grodziec przekształcił się w osadę przemysłowo - rolniczą.

Łagisza (przyłączona do Będzina w 1967r.). Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1254r. Wieś osadzona na prawie niemieckim. W drugiej połowie XIXw. grunty wsi zostały rozparcelowane między włościan, tym samym wieś uzyskała nowy kształt rzędówki liniowej. W Łagiszy pierwsza kopalnia powstała w połowie XIXw. w przysiółku Bory. Kolejne powstawały 1890r. i 1920r. W czasie drugiej wojny światowej Niemcy, na terenie budowanej elektrowni, założyli filię oświęcimskiego obozu koncentracyjnego, ukrytą pod kryptonimem "Haaga". Łagisza należała do parafii w Siewierzu i do diecezji Krakowskiej.

Brzozowice to osada leśna istniejąca już w XVw., w XVII wieku przyłączona do Gzichowa. Tradycje rzemieślnicze posiadały Brzozowice, które były osadą smolarzy. Tradycja ta zanikła w XVIIIw..

Małobądz (przyłączony do Będzina w 1975r.). Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z XVw.. Wieś lokowana była na prawie niemieckim, jej zabudowania zlokalizowane były przy drodze biegnącej wzdłuż Przemszy. We wsi znajdował się dwór i folwark. Małobądz położony nad rzeką zamieszkiwali flisacy wyrabiający łodzie. Małobądz należał do parafii w Będzinie.

Gzichów (przyłączony do Będzina w 1975r.). Była to wieś utworzona na gruntach wsi Małobądz w rejonie istniejącego już od XIVw. mostu na Przemszy (u wylotu dzisiejszej ulicy Grobla), tym samym rejon ten posiadał bezpośrednie połączenie z zamkiem. We wsi znajdował się dwór, a od 1702r. pałac z parkiem i folwarkiem. Zabudowania wsi w formie ulicówki rozwijały się wzdłuż drogi z Będzina do Siewierza. Gzichów należał do parafii w Będzinie.

Warpie to osiedle chaotycznej zabudowy powstającej po roku 1826 przy hutach cynku. W początkach XXw. powstały tam, koszary wojskowe, domy jednorodzinne oraz osiedle robotnicze związane z funkcjonującym zakładem przemysłowym. W roku 1942 na obszarze Warpia, Niemcy utworzyli getto dla Żydów. Warpie należało do parafii w Będzinie do roku 1987r., gdy erygowano parafię w tej dzielnicy.

Ksawera/Koszelew – osiedle, którego początki sięgają 1832r., w tym czasie powstała tam zabudowa robotnicza przy kopalni Ksawery. Osiedle to zostało zniszczone na skutek szkód górniczych. Na jego miejscu, na przełomie XIX i XXw. wzniesiono nowe osiedle zabezpieczone przed szkodami górniczymi, a następnie przy drodze z Będzina do Dąbrowy powstało kolejne osiedle Koszelew. Miały one układ ulicówki. Osiedla Ksawera/Koszelew, do czasu utworzenia parafii w 1938r. należały do parafii w Będzinie.

Wsie należące obecnie do Będzina były osadami rolniczymi. W XIX wieku Grodziec i Łagisza utraciły wiejski charakter przekształcając się na osady przemysłowe i przemysłowo - rolnicze.

Zabytki będzińskie związane są z trzema zachodzącymi na terenie miasta i historycznymi procesami rozwoju gospodarczego. Pierwszą grupę zabytków nieruchomości tworzą obiekty będące śladami rozwoju miasta średniowiecznego, kształtowane w okresie od początków miasta do XX wieku. Do drugiej grupy zabytków należą obiekty związane z rozwojem wsi włączonych w granice obecnego miasta. Do trzeciej grupy należą obiekty związane z rozwojem przemysłu pochodzące z przełomu XIX i XX wieku.

ZABYTKI BĘDZINA

Zamek

Zamek będziński był wielokrotnie niszczony i odbudowywany, w XVIII wieku podupadł w ruinę i dopiero w 1834r. został odbudowany według projektu Franciszka Marii Lanciego. Kolejnym przeobrażeniem zamek uległ podczas odbudowy w latach 1954 - 1956 według projektu Z. Gawlika. Zamek górny adaptowano wówczas na cele muzealne, a zamek dolny, odsłonięty podczas prac archeologiczno - architektonicznych pozostawiono w formie trwałej ruiny.

Zamek murowany z kamienia łamanego i cegły użytej w czasie odbudowy 1834r. Złożony z zamku górnego na rzucie nieregularnym i podzamcza położonego na północny zachód, związanego z murami miejskimi. Zamek górny otoczony dwoma liniami murów, z dziedzińcem wewnętrznym. W północno - wschodniej części dziedzińca cylindryczna wieża (najstarsza budowla zamku) obniżona podczas przebudowy w 1834r. zwieńczona hurdycją. Obok wieży fundament pierwotnego budynku. W północno - zachodniej części dziedzińca budynek mieszkalny, mieszczący muzeum, na rzucie wydłużonego prostokąta, z kwadratową wieżą w południowym narożniku. Mury zwieńczone zrekonstruowanymi blankami. W zewnętrznym pierścieniu murów, od strony południowo - zachodniej wejście zamknięte łukiem półkolistym z dwiema skarpami z 1834r. Zamek otoczony fosą, w niej mur ceglany z 1834r. W północno - wschodniej części wzgórza fragmenty muru obronnego podgrodzia i bramy.

Kościół św. Trójcy (ul. Plebańska)

Wzmiankowany już w 1308r.. Pełnił jednocześnie funkcje świątyni parafialnej i kaplicy zamkowej. W okresie reformacji zajęty przez Arian. Początkowo drewniany, od 1365r. murowany, remontowany w początkach XVIIw. i w XIXw.. Orientowany, otynkowany z prezbiterium zamkniętym trójbocznie (przedłużonym w XIXw.). Nawa prostokątna oddzielona

półkolistym łukiem tęczowym. Od zachodu wieża z kruchtą w przyziemiu, przy prezbiterium od północy kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej z drugiej połowy XVIIIw., od południa kaplica Serca Jezusowego z 1793r.. Kruchta i krypta sklepione kolebkowo. Nawa opiętą skarpami, okna zamknięte łukiem odcinkowym, kryta dachem dwuspadowym z sześcioboczną wieżyczką na sygnaturkę. Wieża przykryta hełmem baniastym z ośmioboczną sygnaturką. Wnętrze kościoła barokowe.

Teren wokół kościoła był wykorzystywany jako cmentarz. Dopiero w XVIII wieku założono cmentarz poza murami miejskimi przy kościele św. Tomasza.

Miasto lokacyjne

Układ przestrzenny miasta lokacyjnego posiada kształt zbliżony do owalu. W latach 70-tych XXw. został znacznie przekształcony w wyniku budowy 2-pasmowej drogi przelotowej (Al. Kołłataja). Zniszczono wówczas północną oraz fragmenty zachodniej i wschodniej pierzei rynkowych równocześnie odcinając połączenie Góry Zamkowej z miastem. Do dzisiaj zachowane są fragmenty murów miejskich ze śladami wież przy ulicy Zawale, w rejonie Kościoła Św. Trójcy oraz w północno - zachodniej części zamku dolnego. Nie istnieją bramy miejskie Krakowska i Wrocławska zlikwidowane w XIXw. Czytelny i częściowo dobrze zachowany jest układ ulic: Czeladzka, Moniuszki, Berka Jeselewicza, Rybna, Plebańska, Zamkowa i Kościelna oraz prowadzona wzdłuż murów ulicy Zawale. Z dawnych placów zachował się plac Rybny. Inny plac znajduje się w południowo-wschodniej części miasta średniowiecznego przy ulicy Zawale. Od połowy XIXw. do lat międzywojennych znajdował się tam cmentarz żydowski. W zabudowie miasta lokacyjnego dominują obiekty z XIXw. o charakterze małomiasteczkowym. Obiekty te zachowały się m.in. przy ulicy Kołłataja 12-20 oraz przy ulicy Czeladzkiej 7, 10. Budynki te są ustawione kalenicowo do drogi, niewysokie – 1 - 2 kondygnacji, kryte dachem 2-spadowym, zazwyczaj posiadają uproszczony detal architektoniczny. Na osi budynku znajduje się wejście, bądź brama przejazdowa na podwórze. Parter zajmują lokale o funkcjach handlowo - usługowych, na piętrze mieszkalnych. Towarzyszą im położone na zapleczu obiekty gospodarcze. Przy Placu Kazimierza Wielkiego znajduje się Dom Wójta. Budynek wzniesiono w XIXw. w stylu eklektycznym. Według tradycji powstał on w miejscu pierwotnej siedziby wójta będzińskiego Hinko Ethiopusa. Jest to obiekt murowany z cegły i kamienia łamanego, 2-kondygnacyjny, podpiwniczony, z poddaszem na rzucie wydłużonego prostokąta, kryty dachem pulpitowym. Elewacje od strony ulicy Czeladzkiej i Placu Kazimierza Wielkiego tynkowane. W elewacjach historyzujące sztukaterie. Układ wnętrz amfiladowo - korytarzowy, półtraktowy.

Miejscami na terenie Starego Miasta znajdują się obiekty z początków XXw. o 3 - 5 kondygnacjach. Niezależnie od wartości architektonicznej samego obiektu (np. modernizm) obiekty takie rażą swoją wielkością (np. przy ulicy Joselewicza).

Kościół p.w. Tomasza Beceta z Canterbury i cmentarz.

Początki kościoła św. Tomasza sięgają czasów reformacji (1598r.), kiedy to katolicy zostali zmuszeni do opuszczenia kościoła św. Trójcy i wybudowali dla siebie, poza murami miejskimi, drewniany kościółek. W XVIIIw. przy kościele założono cmentarz, a drewniany obiekt zastąpiono murowanym. Obecny murowany kościół pochodzi z 1834r.. Orientowany, otynkowany, na rzucie prostokąta, z prostokątną zakrystią od południa i kruchta od zachodu. We wnętrzu profilowany cokół, w pomieszczeniach sufity, okna zamknięte półkoliście. Kruchta ujęta w lizany, między kondygnacjami gzyms, zwieńczona trójkątnym szczytem. Kryty dachem dwuspadowym z

sześcioboczną wieżyczką na sygnaturkę.

Cmentarz rzymsko – katolicki przy kościele św. Tomasza Beceta z Canterbury (ulica Góra Zamkowa)

Cmentarz położony na wschodnim stoku Góry Zamkowej, (Kościół św. Tomasza Beceta z Canterbury znajduje się w południowo - zachodnim narożniku cmentarza) przecinają dwie aleje o kierunku wschód - zachód i jedna aleja, położona we wschodniej części cmentarza o kierunku północ - południe. Na cmentarzu zachowane są nagrobki z XIXw.. Na północ od cmentarza w latach 20 XXw. założono nowy cmentarz przy ulicy Podzamcze. Główna aleja o przebiegu północ - południe zlokalizowana jest na przedłużeniu alei cmentarza z XVIIIw. przy ulicy Góra Zamkowa.

Cmentarz żydowski (kirkut)

Położony na północnym zboczu Góry Zamkowej, został założony podczas epidemii cholery ok. 1831r. Podczas prac na cmentarzu odkryto 850 macew lub ich fragmentów, najstarsze noszą datę 1831r. Po środku nekropolii był wzniesiony oheł, w którym pochowano rabina Barucha Hercygiera. Najznamienitszą osobistością pochowaną na Podzamczu jest zmarły w 1834r. rabin Jakub Natan, na macewie, którego umieszczony jest orzeł Rzeczypospolitej (najprawdopodobniej za jego zasługi dla insurekcji kościuszkowskiej). Fragment tej macewy znajduje się obecnie w Muzeum Zagłębia w Będzinie. Cmentarz jest porośnięty lasem, część macew osunęła się w dół zbocza, wiele jest poprzewracanych, i zniszczonych często zachowanych we fragmentach. Brak jest wyraźnego podziału na część męską i żeńską cmentarza.

Park na Górze Zamkowej

Utworzony został z inicjatywy Jana Lęborskiego na początku XIX wieku. Obejmuje teren szczytowy wzniesienia, na wschód od zamku łączy się z kirkutem i cmentarzem przy ulicy Góra Zamkowa. Posiada charakter krajobrazowy.

Śródmieście

Obszar śródmieścia ukształtował się w XIX i XXw.. Obiekty z przełomu XIX i XXw., to kamienice mieszczańskie i obiekty municypalne o wysokości 3-4 kondygnacji reprezentujące historyzm, eklektyzm, secesję. Lokale na parterze mają charakter usługowo - handlowy. Kamienicom towarzyszą oficyny o funkcjach mieszkalnych lub usługowych. Cechą charakterystyczną tych obiektów są plastyczne fasady często elementów ryzalitami bogato zdobione w formie rozbudowanych gzymsów, opasek okiennych, podziałów pilastrów lub kolumnowych. Detal architektoniczny tworzony jest z tynku, rzadziej występują elewacje ceglane (np. przy ulicy Małachowskiego 45 i 47). Elewacje tylnie i oficyny najczęściej pozbawione były detalu. Dachy zróżnicowane. Są to m.in. obiekty położone przy: ulicy Kołłątaja 24, ulicy Kościuszki 2, 8, ulicy Sączewskiego 17 (dawne starostwo) i 23/25 (dawny bank); Placu 3-Maja, w tym najokazalszy nr 12 pierwotnie poczta – obecnie bank, ulicy Małachowskiego – ciąg budynków, w tym 42, 44, 54 i 45 oraz ciąg budynków przy ulicy Modrzejowskiej. Z tego okresu pochodzą też typowe kamienice czynszowe, o podobnej skali 3 - 4 kondygnacji, lecz skromniejsze w wyrazie np. budynki przy ulicy Modrzejowskiej 46, 47.

Drugą liczną grupą obiektów na terenie śródmieścia są obiekty reprezentujące modernizm. Obiekty te są zazwyczaj wyższe – do 5 kondygnacji. Są one pozbawione dekoracji, operując czystą formą bryły, często z przeszklonymi balkonami o uproszczonych formach. Mieszkania w tych budynkach

były bardziej przestronne, widne posiadały łazienki, toalety oraz centralne ogrzewanie. Są to m.in. budynki położone przy ulicach: Piłsudskiego (cała ulica), Małachowskiego 17, 28, 32, 39, 58, 62, Modrzejowskiej 22 oraz budynek dworca kolejowego. Dworzec kolejowy wybudowany w latach 1927-1931 (w miejscu obiektu z 1859r.) według projektu Edgara Norwertha – profesora Instytutu Inżynierów Cywilnych w Leningradzie (Petersburgu), a następnie Politechniki Warszawskiej. Jest to budynek o prostej pozbawionej dekoracji, funkcjonalistycznej formie skomponowany z dwóch brył: 2-kondygnacyjnego budynku głównego i 4-kondygnacyjnej wieży. Budynekowi towarzyszy wiadukt z 1909r. i przejście dla pieszych z 1928r..

Wśród innych charakterystycznych obiektów Będzina znajduje się m.in.:

- o budynek dworca kolejowego w Nowym Będzinie z 1890r., wybudowany według projektu Czesława Domaniewskiego – architekta kolei Warszawsko - Wiedeńskiej do 1812r., w stylu historyzmu, złożony z 2-kondygnacyjnej części centralnej i 1-kondygnacyjnych skrzydeł bocznych, o rozbudowanych szczytach z dekoracją z profilowanej cegły. Towarzyszą mu budynki obsługi – kuchnia z 1908r., warsztat z 1915r., magazyn z 1935r. oraz urządzenia do obsługi towarowej m.in. waga wagonowa z 1905r.. Obiekt ten jest obecnie nieużytkowany i popada w ruinę. W pobliżu powstały budynki mieszkalne dla pracowników, z cegły 2-kondygnacyjne, kryte dachem mansardowym i wielospadowym (ulica Sielecka 83 i 85).
- o hale targowe powstały w latach trzydziestych XXw. na peryferiach ówczesnego miasta. Za halami znajdują się do dziś istniejące budynki rzeźni miejskiej.
- o obiekty przemysłu rolnego takie jak: młyny, gorzelnie, browary (Będzin ulica Kościuszki) z cegły, z uproszczoną dekoracją ceglana, dachy 2- i 4-spadowe lub pulpitowe.

ZASOBY ZABYTKOWE ZWIĄZANE Z ROZWOJEM WSI WŁĄCZONYCH W GRANICE OBECNEGO MIASTA

GZICHÓW

Założenie pałacowo - parkowe w Gzichowie

Pałac z 1702r. wybudowany przez Kazimierza Mioszewskego, późnobarokowy, murowany z cegły, otynkowany, pierwotnie na rzucie prostokąta, od połowy XVIIIw. z alkierzami, dwukondygnacyjny, dwutraktowy, skrzydła jednotraktowe. Na osi prostokątna sień, w narożnikach duże trójbiegowe klatki schodowe. Część pomieszczeń sklepiona, w pozostałych sufity. Fasada pałacu trzynastoosiowa dzielona pilastrami, na osi ryzalit, przed ryzalitem portyk wsparty na czterech kolumnach. Elewacja tylna siedmioosiowa. Okna w prostych opaskach, dach mansardowy z lukarnami.

Park krajobrazowy o ograniczonych powiązaniach widokowych zewnętrznych, założony w XIXw. na kanwie wcześniejszego, geometrycznego ogrodu włoskiego; rozłożony na trzech tarasach prostopadłych do pałacu (być może ślad dawnej winnicy). Dziedziniec pierwotnie otwarty, w XIXw. zamknięty oficynami tworząc podjazd w typie cour d'honneur. Oficyny murowane, tynkowane. Podziały elewacji w formie gzymsu i lizen, dach pulpitowy. Założenie posiada powiązanie widokowe w kierunku wschodnim na zamek w Będzinie. Z czasów założenia barokowego do czasów współczesnych zachowały się dwie figury ogrodowe Bachusa i Bachtanki z 1718r.. Pałac stanowi obecnie siedzibę Muzeum Miejskiego. Park jest ogólnodostępny. Oficyny są użytkowane przez firmy prywatne.

Zabudowa wiejska

Zabudowa wiejska wsi Gzichów w zasadzie nie zachowała się. Wyjątkiem jest położony przy ulicy Świerczewskiego 17 budynek drewniany o konstrukcji zrębowej, kryty dachem dwuspadowym – relikw dawnej zabudowy.

GRODZIEC

Kościół św. Katarzyny ulica Wolności

Wybudowany w latach 1726 - 1729, według projektu architekta Henryka Oderfeld, obecnie znacznie przebudowany i rozbudowany. Prezbiterium kościoła wzniesione w 1726r., murowane z kamienia i cegły, otynkowane, zamknięte trójbocznie, sklepione kolebkowo z lunetami, ściany wewnętrzne rozczłonkowane pilastrami o kapitelach wydłużonych belkowaniem. Część dobudowana w latach 1931 - 1932 o konstrukcji żelbetonowej, trzynawowa. Nawy rozdzielone rzędami słupów. Po obu stronach kościoła kaplice. Przy kościele dzwonnica wolnostojąca o konstrukcji ceglanej.

Kościół św. Doroty na Wzgórzu Doroty

Kościół wybudowany z funduszu Doroty Kątskiej, ksieni klasztoru Sióstr Norbertanek w Krakowie, w 1635r., zniszczony w 1794r., odnowiony w 1811 i 1846r. oraz w latach 1946-1947. Orientowany, murowany, otynkowany, na rzucie prostokąta z półkolistą absydą od wschodu i kwadratową wieżą od zachodu. Od północy zakrystia, od południa i północy kwadratowe kaplice. Ściany nawy i kaplic zdobione płycinami. Od zewnątrz kościół opięty skarpami. Okna zamknięte półkoliście. Dach dwuspadowy. Wieża z hełmem i latarnią. Obok kościoła źródelko, które według wierzeń posiada uzdrawiające właściwości.

Założenie pałacowo - parkowe w Grodźcu

Pałac wzniesiony wg projektu Franciszka Marii Lanciego w latach 1835 - 1836, przebudowany ok. 1880r. w duchu neorenesansowym. Budynek murowany z cegły, tynkowany, na nieregularnym rzucie zbliżonym do litery L, z ryzalitowym uskokiem w elewacji zachodniej, w narożniku parterowa przybudówka zamknięta trójbocznie i okrągła wieża. Parter o układzie nieregularnym, piętro dwutraktowe z wewnętrznym korytarzem. Główna klatka schodowa trójbiegowa. Od zewnątrz ściany ujęte w lizany, kondygnacje wydzielone gzymsami, okna z dekoracją sztukatorską. Elewacja północna 4-osiowa, elewacja wschodnia 5-osiowa, elewacja południowa w części wschodniej 3-osiowa, przed nią taras na dwóch poziomach, ze schodami do ogrodu. W elewacji zachodniej 3-osiowy ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem. Kryty dachem 4-spadowym, wieża z 8-bocznym hełmem. Park krajobrazowy, przekomponowany w 1880r. według projektu Waleriana Kronenberga. Obecnie układ nieczytelny i zniekształcony przez odcięcie części południowej wytyczonej w latach 70-tych XXw. ulicą. Dominantą kompozycji parkowej był pałac. Park posiadał powiązania widokowe ze Górą Dorotki. Obecnie pałac i północna część parku są użytkowane przez Dom Pomocy Społecznej. Południowa część parku jest obecnie użytkowana jako ogródki działkowe. Zabudowa gospodarcza z połowy XIXw. położona na północ od pałacu przy ulicy Wolności. Czworaki murowane z cegły, otynkowane, na rzucie prostokąta, z dwiema sieniami przelotowymi po bokach, izby nakryte stropami belkowymi, dachy dwuspadowe.

Zabudowa wiejska

Dominują budynki murowane – z dekoracją ceglana nawiązującą do zabudowy robotniczej (ulica Wolności 257, Wojska Polskiego 9, Słowackiego 42, Kijowskiej 1), budynki w skali nawiązujące do zabudowy wiejskiej, ale pod względem użytych materiałów oraz detali nawiązują do zabudowy robotniczej z czerwonej cegły z dekoracją z kształtek ceramicznych np. ulica Słowackiego 30 oraz w skali i formie nawiązującej do zabudowy wiejskiej (np. ulica Barlickiego 9, 15, ciąg budynków przy ulicy Okrzei). Zachowane są też relikty dawnej drewnianej zabudowy np. przy ulicy Nowotki 10a – o konstrukcji zrębowej, kryty dachem dwuspadowym.

ŁAGISZA

Zabudowa wiejska

W Łagiszy drewniana zabudowa wiejska o konstrukcji zrębowej zaczęła być wypierana przez oszczędniejszą zabudowę drewnianą ze ścianami o konstrukcji sumikowo - łątkowej i szalowanej deskami w początkach XXw. – np. przy ulicy Dąbrowskiej 35, 37, 97, 192 i Bory 55, 57, 71. W rejonie kopalni i następnie elektrowni przy ulicy Pokoju pojawiły się budynki o charakterze miejskich kamienic – próba stworzenie nowego centrum o charakterze miejskim Z tego okresu pochodzi też kościół w Łagiszy.

ZABYTKI ZWIĄZANE Z ROZWOJEM PRZEMYSŁU

ZABYTKI PRZEMYSŁU ROLNICZEGO

Na terenie Będzina zachowały się niewielkie obiekty przemysłu rolnego np.: w Będzinie młyn przy ulicy Kościuszki – przebudowany na budynek mieszkalny, obiekty rzeźni miejskiej, w Grodźcu browar przy ulicy Wolności – obecnie użytkowany jako siedziba firmy prywatnej.

ZABYTKI PRZEMYSŁU HUTNICZEGO

Huta Będzin

Huta została założona przez Polskie Zakłady Przemysłu Cynkowego na miejscu zniszczonej podczas I wojny światowej walcowni blachy cynkowej założonej przez Tillmanna i Oppenheima w XIXw. Twórcą zakładu był Szymon Furstenberg z Będzina. Istniały tam oddziały cynkowania blachy żelaznej do pokrywania dachów, naczyń itp. Z pierwotnego zakładu Oppenheima zachowany jest budynek blachowni, chlorowni, magazyn blach i biurowy. Obiekty te są bardzo przekształcone, z cegły, o uproszczonym detalu z profilowanych kształtek, dachy 2-spadowe lub pulpitowe.

ZABYTKI PRZEMYSŁU METALOWEGO

Z dawnych zakładów metalowych na terenie miasta zachowały się w bardzo przekształconej formie:

- a) Zakłady Przemysłu Stalowego Meyrholda z 1898r. (po wojnie weszły w skład Zjednoczenia Przemysłu Obrabiarek i Narzędzi przy ulicy Modrzejewskiej)
- b) Zakład kuźni i warsztatów z 1870r., przekształconych po I wojnie światowej w fabrykę łańcuchów, a po II wojnie światowej w odlewnię metali kolorowych (ulica Zagórska)
- c) Fabryka łańcuchów kłutych z lat 30 XXw., założona przez inż. Kapuściska.

Po II wojnie kontynuowano tam produkcję łańcuchów (ulica Sielecka).

- d) Fabryka wag i niklownia z lat 1927 - 1940, założona przez Jana Hojną Aleksandra. Obecnie obiekty są znacznie przekształcone i pozbawione urządzeń (ulica Wyzwolenia)

ZABYTKI PRZEMYSŁU WYDOBYWCZEGO

Do niedawna na terenie Grodzca istniały dawne zabudowania kopalni Grodziec II zbudowanej w latach 1899 - 1901 przez Spółkę Akcyjną Grodzieckie Towarzystwo Kopalń Węgla i Zakładów Przemysłowych, a w 1936r. roku przejętej przez zakłady Solvay. Obecnie większość obiektów jest wyburzona, nieliczne adaptowane do nowych funkcji.

ZABYTKI PRZEMYSŁU WAPIENNICZEGO

Cementownia Grodziec

Uruchomiona w 1856r. przez właściciela dóbr grodzieckich – Ciechanowskiego. Początkowo wyposażona była w piece szybowe, zastąpione w 1910r. i w latach 1918 - 1938 piecami obrotowymi. Na terenie cementowni zachowane są w większości zrujnowane obiekty produkcyjne i pomocnicze w tym:

- b) obiekty wybudowane do 1909r.
- budynek administracji, pierwotnie również mieszkanie dyrektora, z przed 1880r. murowany z kamienia i cegły, dwukondygnacyjny
 - warsztaty mechaniczne, budynek murowany z kamienia
 - garaż i pomieszczenia OSP
- c) obiekty wybudowane w latach 1910-1925
- hala pieca obrotowego, konstrukcja żelbetowa, ramowa wypełniona murem z cegły z
 - komin pieca obrotowego
- d) obiekt wybudowane w latach 1925-1939
- hala surowca, 1927r., konstrukcja żelbetowa
 - skład węgla, 1927r., konstrukcja żelbetowa, ramowa wypełniona murem z cegły z
 - hala młynów węglowych i suszarni, 1927r.
 - hala klinkru, 1927r.
 - szlamowniki (11 zbiorników oraz elewatory szlamowe), 1927r., konstrukcja żelbetowa, ramowa, wypełniona murem z cegły
 - hala pieców obrotowych (zbiorniki węgla mielonego, 1927r.)
 - cztery kominy pieców obrotowych, 1927r., 1928r., 1930r., 1938r., na cokole żelbetowym
 - tunel transportera klinku, 1927r., konstrukcja żelbetowa
 - tunel transportera cementu do silosów, 1927 - 1938, konstrukcja żelbetowa, ramowa wypełniona murem z cegły
 - pięć silosów do magazynowania cementu, 1927r., 1928r., 1930r., 1938r. z bloków betonowych
 - pakownia z młynem cementu i halą motorów, 1927r., konstrukcja żelbetowa, ramowa wypełniona murem z cegły
 - podstacja 380 wolt, 1927r., konstrukcja żelbetowa, ramowa wypełniona murem z cegły
 - fabryka beczek, później magazyn główny, 1928r., konstrukcja żelbetowa, ramowa

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

- wypełniona murem z cegły
 - kotłownia CO, 1928r., konstrukcja żelbetowa, ramowa wypełniona murem z cegły
 - stolarnia i magazyn modeli, 1928r., konstrukcja żelbetowa, ramowa wypełniona murem z cegły
 - parowozownia, 1928r., konstrukcja żelbetowa, ramowa wypełniona murem z cegły
 - magazyn paliw i smarów przed 1933r.
 - stacja pomp wody użytkowej przed 1933r.
 - szalety przed 1933r.
 - transformator 2kV, przed 1933r.
 - podstacja 2kV, przed 1933r.
 - portiernia, stołówka i łaźnia, przed 1933r., murowane z cegły
 - budynek mieszkalny, następnie magazyn, przed 1933r.
 - młyn węglowy *Tirax*, 1938r.,
- e) inne obiekty z lat 1945 - 1979

OSIEDLA PATRONACKIE

Grodziec

- a) osiedle dla pracowników cementowni - obiekty sprzed 1925r.
- o dom mieszkalny dla kadry technicznej przy ul. Barlickiego, murowany z kamienia
 - o kolonia pięciu budynków mieszkalnych przy ul. Wojska Polskiego, murowane z kamienia, dwukondygnacyjne, kryte dachem 2-spadowym
 - o dom mieszkalny dyrektora cementowni przy ul. Chopina (Willa Solvay), murowany, tynkowany, w duchu architektury dworkowej, 2-kondygnacyjny, z dachem mansardowym i portykiem kolumnowym na osi fasady
- b) osiedle dla pracowników kopalni przy ul. Barlickiego
- o obiekty socjalne – Barlickiego 49, 71, 75, 77, murowane, tynkowane, o charakterze willowym
 - o domy mieszkalne dla kadry technicznej – Barlickiego 16, 18, 20, 22, 24, murowane z cegły, na rzucie wydłużonego prostokąta, 3-kondygnacyjne, o zróżnicowanych fasadach, kryte dachem 2- spadowym.

Ksawera

Na północ od drogi Będzin – Dąbrowa Górnicza znajduje się zabudowa osiedlowa o charakterze socrealistycznym, wzniesionego w latach sześćdziesiątych XXw. Jest to zespół budynków mieszkalnych rozmieszczonych w formie ulicówki, z placem utworzonym u zbiegu ulic Stalickiego i Marchlewskiego. Budynki mieszkalne wzniesione na rzucie prostokąta, 3-kondygnacyjne, kryte dachem 4-spadowym. Partery wydzielone są gzymsem z dekoracją w formie pasów w tynku, część elewacji z podziałami w formie lizen. Towarzyszą im obiekty użyteczności publicznej – szkoła, przedszkole oraz tereny zieleni.

Koszelew

Osiedle robotnicze z początku XXw. wybudowane dla pracowników kopalni, w formie ulicówki z rzędami domów usytuowanych po obu stronach drogi. Domy ustawione są szczytowo do ulicy.

Budynki na rzucie prostokąta, pozbawione detali, tynkowane, z kamiennymi cokołami, kryte dachami 2-spadowymi. Wejście wysunięte w ryzalitach. Budynkom towarzyszy zielen. W ramach zespołu wzniesiono również szkołę i kościół. Układy przestrzenne osiedla są zaburzone w wyniku zagęszczenia zabudowy późniejszą zabudową mieszkalną.

Warpie

Osiedle robotnicze wybudowane w 1913r. przez towarzystwo Francusko-Włoskie położone jest pomiędzy obecnymi ulicami 1Maja i Św. Brata Alberta, złożone z czterech rzędów 2-kondygnacyjnych budynków, wzniesionych na rzucie prostokąta, krytych płaskim dachem 2-spadowym. Budynki pozbawione detalu z boku budynków komórki gospodarcze. Rozbudowa osiedla miała miejsce w okresie międzywojennym. Powstają wówczas 5-kondygnacyjne budynki mieszkalne (ul. Św. Brata Alberta 2, 13 blok A i B). Wówczas również rozpoczęto planową zabudowę kwartałów ulicznych. Nieliczne zrealizowane wówczas budynki pozbawione detalu architektonicznego charakteryzują się czystą formą kubicznych brył, urozmaiconych jedynie stolarką i balkonami. Pozostała zabudowa dzielnicy to przypadkowa bezstylowa zabudowa najczęściej z początków XXw.

ZABYTKI RUCHOME

Zabytki ruchome Będzina, pozostające poza zbiorami muzealnymi to kapliczki, figury i pomniki oraz zabytki znajdujące się w obiektach sakralnych i w zbiorach prywatnych. Zabytki ruchome w obiektach sakralnych to głównie wyposażenie wnętrz kościołów. Na terenie parafii p.w. Św. Trójcy, w tym m.in. naczynia liturgiczne, wyposażenie kościoła cmentarnego pw. Św. Tomasza z Canterbury. Na terenie parafii p.w. Św. Katarzyny w Będzinie Grodźcu, w tym m.in. ołtarze, obrazy, meble, naczynia liturgiczne, ornaty.

W podziemiach kamienicy przy ulicy Potockiego 3 odkryto niedawno wnętrza prywatnego domu modlitwy – Synagoga „Mizrachi”. Budynek, w którym mieści się synagoga, był niegdyś własnością Jakuba Wienera, przed wojną nazywany był „Małym Będzinem”. Wewnątrz głównej sali modlitewnej zachowały się malowidła i freski będzińskiego malarza Altka Winera. Przedstawiają one grób Absaloma, uliczkę Jaffe, grób Racheli, motywy roślinne oraz znajdujące się w medalionach: menora, chanukija, balsaminka oraz świeca hawdalowa. Na stropie podzielonym na trzy kolebki, które przedstawiają po cztery z każdej strony, czyli 12 plemion Izraela. W centralnej części znajduje się gwiazda Dawida. Synagoga jest również jedną z siedmiu w Polsce, w której zachował się pełny cykl znaków zodiaku. Polichromie są zgodne z ideą syjonizmu. Napisy wykonane są w języku jidysz.

Na stoku Góry Zamkowej, po południowo - wschodniej stronie kościoła parafialnego p.w. Św. Trójcy – pomnik poświęcony pamięci Jana III Sobieskiego w formie kolumny, wykonany z piaskowca ok. 1833 roku, bez wyraźnych cech stylowych. Kolumna powstała najprawdopodobniej w XVIII wieku. W roku 1983 na kolumnie umieszczono tablicę z napisem: "W podzięce Bogu przez Maryję za Wiktorię Wiedeńską – w 1683 roku pod wodzą Króla Jana III Sobieskiego – w 300 rocznicę". W 1998 roku uszkodzeniu uległa kula zwieńczająca kolumnę. Naprawy wymagają stopnie, na których spoczywa kolumna. Kolumna upamiętniająca przemarsz wojsk Króla Jana III Sobieskiego na Wiedeń w źródłach historycznych nazywana jest figurą „Bożej męki”.

Na terenie parku zespołu pałacowego w Będzinie - Gzichowie, ulica Świerczewskiego 15 – 2 figury kamienne z początku XVIIIw. (1718r.), późnobarokowe: Figura Bachantki i Figura

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

Bachusa. W pałacu częściowo zachowane polichromie z połowy XVIIIw. W alkierzu południowym zespół sześciu polichromii klasycystycznych przedstawiających sceny myśliwskie na tle krajobrazu okolic Będzina z zamkiem, kościołem Św. Trójcy, pałacem w Gzichowie.

Do zabytków ruchomych zalicza się również figury, kapliczki i krzyże przydrożne. W Będzinie znajdują się 3 figury, 6 kapliczek i 5 krzyży, w tym:

- Kapliczka *Tadeuszowi Kościuszce Grodźczanie 1817-1917* została wybudowana prawdopodobnie 1917 roku w 100-lecie śmierci Tadeusza Kościuszki. Domkowa, murowana z kamienia, do renowacji. Znajduje się przy ulicy Barlickiego na granicy między Grodźcem i Wojkowicami).
- Figura *Królowo Korony Polskiej módl się za nami* – figura Matki Boskiej ustawiona w okresie międzywojennym na skrzyżowaniu ulicy Małachowskiej i Modrzejewskiej w miejscu prawdopodobnej mogiły powstańców w 1863 roku, na wysokim postumencie, z kamienia.

Liczba i rodzaj zabytków ruchomych zebranych w zbiorach prywatnych jest nieznana.

ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Na terenie Będzina zlokalizowano 28 stanowisk archeologicznych. Najwięcej śladów działalności ludzi znaleziono na Górze Zamkowej i na terenie miasta Będzina oraz w Grodźcu. Są to stanowiska datowane na pochodzące z epoki kamiennej, epoki brązu, wczesnośredniowieczne i średniowieczne. Dużo śladów dawnej działalności ludzi znaleziono również na terenie Łagiszy przede wszystkim pradziejowych i z epoki brązu i na terenie Niepiekła – epoka brązu. Dokładny spis stanowisk archeologicznych zawiera *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Będzina*.

ZAŁĄCZNIK 2.
ZABYTKI NIERUCHOME CHRONIONE USTALENIAMI
PLANÓW MIEJSCOWYCH (POWINNY BYĆ WŁĄCZONE DO
GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW)

Obiekty oznaczone w uwagach * – ze względu na utratę walorów zabytkowych proponuje się nie kontynuować ochrony i nie włączać do ewidencji.

BĘDZIN

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Nr uchwały	Nr zdjęcia	uwagi
1	dom	Czeladzka	3	okres międzywojenny	XLVI/855/2009 z 30.11.2009	1.p82	
2	dom	Czeladzka	5	okres międzywojenny	uchwała j.w.	2.p72	
3	dom	Czeladzka	7	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	3.p72	
4	dom	Czeladzka	10	połowa XIX w.	uchwała j.w.	4.p72	
5	dom	Czeladzka	11	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	5.p72	
6	dom	Czeladzka	13	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	2.p82	
7	dom	Czeladzka	15	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	3.p82	wyburzony *
8	kaplica zamkowa	Górna/ Góra Zamkowa		przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
9	dom parafialny wraz z bramą	Góra Zamkowa	9	1905 rok	uchwała j.w.	6.p72	
10	brama w ogrodzeniu parku	Góra Zamkowa	9a	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
11	zbiornik wodny	Góra Zamkowa		okres międzywojenny	uchwała j.w.	7.p72	
12	schron pod Górą Zamkową			okres międzywojenny	uchwała j.w.		
13	cmentarz katolicki	Góra zamkowa		XVIIIw.	uchwała j.w.		wybrane kwartały
14	dom	Jasna	5	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
15	dom	Jasna	6	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	8.p72	
16	dom	Joselewicza	8/10	okres międzywojenny	uchwała j.w.	9.p72	
17	dom	Joselewicza	10	okres międzywojenny	uchwała j.w.	10.p72	
18	dom	Plac Kazimierza Wielkiego	5	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	11.p72	
19	dom	Plac Kazimierza Wielkiego	10	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	12.p72	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

20	dom	Plac Kazimierza Wielkiego	11	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	13.p72	
21	dom	Plac Kazimierza Wielkiego	15	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	14.p72	
22	dom	Plac Kazimierza Wielkiego	27.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	19.p72	ruina – do adaptacji
23	dom	Plac Kazimierza Wielkiego	28.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	20.p72	
24	dom	Plac Kazimierza Wielkiego	29.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	21.p72	
25	dom	Aleja Kołłątaja	10.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
26	dom	Aleja Kołłątaja	12.	koniec XIX w.	uchwała j.w.	23.p72	
27	dom	Aleja Kołłątaja	14.	koniec XIX w.	uchwała j.w.	24.p72	
28	dom	Aleja Kołłątaja	18.	koniec XIX w.	uchwała j.w.	25.p72	
29	dom	Aleja Kołłątaja	20.	koniec XIX w.	uchwała j.w.	26.p72	
30	dom	Aleja Kołłątaja	22.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	27.p72	
31	dom z oficynami	Aleja Kołłątaja	24.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	28.p72	remontowany
32	dom	Aleja Kołłątaja	26.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	29.p72	
33	dom	Aleja Kołłątaja	28.	koniec XIX w.	uchwała j.w.	30.p72	
34	dom	Aleja Kołłątaja	30.	koniec XIX w.	uchwała j.w.	31.p72	
35	dom	Aleja Kołłątaja	34.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	32.p72	
36	dom	Aleja Kołłątaja	36.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	33.p72	
37	dom	Aleja Kołłątaja	42.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	35.p72	
38	dom	Aleja Kołłątaja	55.	koniec XIX w.	uchwała j.w.	37.p73	
39	dom	Aleja Kołłątaja	57.	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	38.p73	
40	dworzec główny	Małachowskiego		okres międzywojenny	uchwała j.w.	39.p73	
41	dom	Kościuszki	2	początek XX w.	uchwała j.w.	41.p73	
42	dom	Kościuszki	4	okres międzywojenny	uchwała j.w.	11.p82	
43	dom	Kościuszki	8	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	42.p73	
44	dom	Kościuszki	10	początek XX w.	uchwała j.w.	12.p82	
45	dom	Kościuszki	12	początek XX w.	uchwała j.w.	13.p82	
46	dom	Kościuszki	14	początek XX w.	uchwała j.w.	43.p73	
47	dom	Kościuszki	16	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	44.p73	
48	dom	Kościuszki	18	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	45.p73	
49	dom	Kościuszki	20	początek XX w.	uchwała j.w.	46.p73	
50	dom	Kościuszki	26	okres międzywojenny	uchwała j.w.		
51	dom	Kościuszki	52	początek XX w.	uchwała j.w.	14.p82	
52	dom	Kościuszki	64	początek XX w.	uchwała j.w.	48.p73	
53	młyn	Kościuszki	70	początek XX w.	uchwała j.w.	49.p73	przebudowany *
54	dom	Kościuszki	76	początek XX w.	uchwała j.w.	15.p82	
55	dom	Kościuszki	78	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

56	dom	Kościuszki	82	okres międzywojenny	uchwała j.w.		
57	dom	Krasickiego	8	początek XX w.	uchwała j.w.		
58	dom	Krasickiego	6	okres międzywojenny	uchwała j.w.	51.p73	
59	dom	Krasickiego	19	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
60	dom z oficynami	Plac 3 Maja	2	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	52.p73	
61	dom z oficynami	Plac 3 Maja	3	początek XX w.	uchwała j.w.	53.p73	
62	dom	Plac 3 Maja	4	początek XX w.	uchwała j.w.	54.p73	
63	dom	Plac 3 Maja	5	początek XX w.	uchwała j.w.	55.p73	
64	dom	Plac 3 Maja	7	początek XX w.	uchwała j.w.	56.p73	
65	dom	Plac 3 Maja	8	początek XX w.	uchwała j.w.	57.p73	
66	dom	Plac 3 Maja	9	początek XX w.	uchwała j.w.	58.p73	
67	dom	Plac 3 Maja	10	początek XX w.	uchwała j.w.	59.p73	
68	dom	Plac 3 Maja	11	początek XX w.	uchwała j.w.	60.p73	
69	bank	Plac 3 Maja	12	początek XX w.	uchwała j.w.	61.p73	
70	dom	Małachowskiego	1	początek XX w.	uchwała j.w.	62.p73	
71	dom	Małachowskiego	2	początek XX w.	uchwała j.w.	63.p73	
72	dom	Małachowskiego	3	okres międzywojenny	uchwała j.w.	64.p73	
73	dom	Małachowskiego	4	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	65.p73	
74	dom	Małachowskiego	6	początek XX w.	uchwała j.w.	66.p73	
75	dom	Małachowskiego	8	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	18.p82	
76	dom	Małachowskiego	9	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	67.p73	
77	dom	Małachowskiego	10	początek XX w.	uchwała j.w.	68.p73	
78	dom	Małachowskiego	12	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	19.p82	
79	dom	Małachowskiego	13	okres międzywojenny	uchwała j.w.	69.p73	
80	dom	Małachowskiego	14	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	70.p73	
81	dom	Małachowskiego	16	początek XX w.	uchwała j.w.	71.p73	
82	dom	Małachowskiego	17	okres międzywojenny	uchwała j.w.	72.p73	
83	dom	Małachowskiego	20	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	73.p73	
84	dom	Małachowskiego	22	początek XX w.	uchwała j.w.	74.p73	
85	dom	Małachowskiego	19	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	75.p73	
86	dom	Małachowskiego	28	okres międzywojenny	uchwała j.w.	76.p73	
87	dom	Małachowskiego	29	początek XX w.	uchwała j.w.	77.p73	
88	dom	Małachowskiego	32	okres międzywojenny	uchwała j.w.	78.p73	
89	dom	Małachowskiego	36	początek XX w.	uchwała j.w.	79.p73	
90	dom	Małachowskiego	38	początek XX w.	uchwała j.w.	80.p73	
91	dom	Małachowskiego	39	okres międzywojenny	uchwała j.w.	81.p73	
92	dom	Małachowskiego	40	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	82.p73	
93	dom	Małachowskiego	41	początek XX w.	uchwała j.w.	83.p73	
94	dom	Małachowskiego	42	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	84.p73	
95	Ośrodek Kultury	Małachowskiego	43	okres międzywojenny	uchwała j.w.	85.p73	
96	dom	Małachowskiego	44	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	86.p73	
97	dom	Małachowskiego	52	początek XX w.	uchwała j.w.	87.p73	
98	dom	Małachowskiego	54	1914 rok	uchwała j.w.	88.p73	
99	dom	Małachowskiego	58	okres międzywojenny	uchwała j.w.	89.p73	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

100	dom	Małachowskiego	45	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	90.p73	
101	dom	Małachowskiego	46	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
102	dom	Małachowskiego	47	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	91.p73	
103	bank	Małachowskiego		początek XX w.	uchwała j.w.	92.p73	
104	dom	Małachowskiego	60	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	93.p73	
105	dom	Małachowskiego	62	okres międzywojenny	uchwała j.w.	94.p74	
106	dom	Małachowskiego	64	okres międzywojenny	uchwała j.w.	95.p74	
107	figura Matki Boskiej przy dworcu	Modrzejowska/Kościuszki		początek XX w.	uchwała j.w.	96.p74	
108	dom	Modrzejowska	20	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	98.p74	
109	dom	Modrzejowska	22	okres międzywojenny	uchwała j.w.	99.p74	
110	dom	Modrzejowska	40	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	100.p74	
111	dom	Modrzejowska	42	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	101.p74	
112	dom	Modrzejowska	44	początek XX w.	uchwała j.w.	102.p74	
113	dom	Modrzejowska	46	początek XX w.	uchwała j.w.	103.p74	
114	dom	Modrzejowska	47	początek XX w.	uchwała j.w.	104.p74	
115	dom	Modrzejowska	49	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	105.p74	
116	hale targowe	Modrzejowska	50	początek XX w.	uchwała j.w.	106.p74	
117	dom	Modrzejowska	51	początek XX w.	uchwała j.w.	107.p74	
118	dom	Modrzejowska	54	początek XX w.	uchwała j.w.	20.p82	
119	dom	Modrzejowska	55	początek XX w.	uchwała j.w.	108.p74	
120	dom	Modrzejowska	57	początek XX w.	uchwała j.w.	109.p74	
121	dom	Modrzejowska	58	okres międzywojenny	uchwała j.w.	110.p74	
122	dom	Modrzejowska	59	początek XX w.	uchwała j.w.	111.p74	
123	dom	Modrzejowska	60	początek XX w.	uchwała j.w.	112.p74	
124	dom	Modrzejowska	64	początek XX w.	uchwała j.w.	113.p74	
125	dom	Modrzejowska	65	początek XX w.	uchwała j.w.	114.p74	
126	dom	Modrzejowska	66	początek XX w.	uchwała j.w.	115.p74	
127	dom	Modrzejowska	67	okres międzywojenny	uchwała j.w.	116.p74	
128	dom	Modrzejowska	68	okres międzywojenny	uchwała j.w.	117.p74	
129	dom	Modrzejowska	72	początek XX w.	uchwała j.w.	120.p74	
130	straż	Modrzejowska	74	okres międzywojenny	uchwała j.w.	121.p74	
131	dom	Modrzejowska	75	początek XX w.	uchwała j.w.	122.p74	
132	dom	Modrzejowska	80	okres międzywojenny	uchwała j.w.	123.p74	
133	dom	Modrzejowska	82	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	124.p74	
134	dom	Modrzejowska	84	początek XX w.	uchwała j.w.	125.p74	
135	dom	Modrzejowska	87	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	126.p74	
136	dom z oficyną	Modrzejowska	89	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	127.p74	
137	dom z oficyną	Modrzejowska	91	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	129.p74	
138	dom	Modrzejowska	93	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	130.p74	
139	dom	Moniuszki	2	okres międzywojenny	uchwała j.w.	131.p74	
140	dom	Moniuszki	3	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	132.p74	
141	dom	Moniuszki	4	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	133.p74	ruina – do adaptacji

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

142	dom	Moniuszki	5	początek XX w.	uchwała j.w.	135.p74	
143	dom	Moniuszki	6	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	136.p74	
144	dom	Moniuszki	8	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
145	dom	Moniuszki	10	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	137.p74	
146	dom	Piłsudskiego	3	okres międzywojenny	uchwała j.w.	138.p74	
147	dom	Piłsudskiego	4	okres międzywojenny	uchwała j.w.	139.p74	
148	dom	Piłsudskiego	6	okres międzywojenny	uchwała j.w.	140.p74	
149	dom	Piłsudskiego	7	okres międzywojenny	uchwała j.w.	141.p74	
150	dom	Piłsudskiego	8	okres międzywojenny	uchwała j.w.	142.p74	
151	dom	Piłsudskiego	9	okres międzywojenny	uchwała j.w.	21.p82	
152	dom	Piłsudskiego	10	okres międzywojenny	uchwała j.w.	143.p74	
153	dom	Piłsudskiego	12	okres międzywojenny	uchwała j.w.	144.p74	
154	dom	Piłsudskiego	14	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
155	dom	Piłsudskiego	13	okres międzywojenny	uchwała j.w.	145.p74	
156	dom	Piłsudskiego	15	okres międzywojenny	uchwała j.w.	146.p74	
157	dom	Piłsudskiego	17	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
158	dom	Piłsudskiego	19	okres międzywojenny	uchwała j.w.	147.p74	
159	dom	Piłsudskiego	20	okres międzywojenny	uchwała j.w.	148.p74	
160	dom	Piłsudskiego	22	okres międzywojenny	uchwała j.w.	149.p74	
161	dom	Piłsudskiego	24	okres międzywojenny	uchwała j.w.	150.p75	
162	dom	Piłsudskiego	26	okres międzywojenny	uchwała j.w.	23.p82	
163	plebania przy kościele Św. Trójcy	Plebańska			uchwała j.w.		
164	kamienna figura Matki Boskiej przy kościele Św. Trójcy				uchwała j.w.		
165	mur otaczający plebanię i kościół Św. Trójcy z epitafiami				uchwała j.w.		
166	dom	Plebańska	11	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	152.p75	
167	dom	Plebańska	13	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
168	dom	Podwale	4	okres międzywojenny	uchwała j.w.	153.p75	
169	dom	Podwale	20	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
170	dom	Potockiego	1	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	154.p75	
171	dom	Potockiego	2	okres międzywojenny	uchwała j.w.	155.p75	
172	dom	Potockiego	3	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	156.p75	
173	dom	Potockiego	5	początek XX w.	uchwała j.w.	157.p75	
174	dom	Potockiego	7	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	158.p75	
175	dom	Potockiego	9	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	159.p75	
176	dom	Potockiego	13	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	160.p75	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

177	cmentarz katolicki	Podzamcze		XIV w.	uchwała j.w.	161.p75	wybran e kwartał y
178	cmentarz żydowski	Podzamcze		XVIII w.	uchwała j.w.	162.p75	
179	dom	Reja	4	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
180	dom	Rybna	1	okres międzywojenny	uchwała j.w.	163.p75	
181	dom	Rybna	2	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
182	dom	Rybna	4	okres międzywojenny	uchwała j.w.		
183	oficyna	Rybna	5	okres międzywojenny	uchwała j.w.		
184	dom	Rybna	8	okres międzywojenny	uchwała j.w.	164.p75	
185	dom	Rybna	10	okres międzywojenny	uchwała j.w.	30.p82	
186	dom	Rybna	20	okres międzywojenny	uchwała j.w.	31.p82	
187	dom	Rynek Rybny	2	początek XX w.	uchwała j.w.	165.p75	
188	dom	Rybny Rynek	4	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
189	bank	Sączewskiego	4	okres międzywojenny	uchwała j.w.	167.p75	
190	Starostwo Powiatowe	Sączewskiego	6	początek XX w.	uchwała j.w.	168.p75	
191	dom	Sączewskiego	7	początek XX w.	uchwała j.w.	169.p75	
192	dom	Sączewskiego	9	początek XX w.	uchwała j.w.	170.p75	
193	dom	Sączewskiego	11	początek XX w.	uchwała j.w.	171.p75	
194	dom	Sączewskiego	13	początek XX w.	uchwała j.w.	172.p75	
195	dom	Sączewskiego	15	początek XX w.	uchwała j.w.	173.p75	
196	bank, dawniej Starostwo Powiatowe	Sączewskiego	17	początek XX w.	uchwała j.w.	174.p75	
197	dom	Sączewskiego	19	początek XX w.	uchwała j.w.	175.p75	
198	Sąd Rejonowy, dawniej bank	Sączewskiego	23	początek XX w.	uchwała j.w.	176.p75	
199	dom	Sączewskiego	25	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
200	dom	Sączewskiego	21	początek XX w.	uchwała j.w.	177.p75	
201	dom	Sączewskiego	27	początek XX w.	uchwała j.w.	178.p75	
202	dom	Sączewskiego	29	początek XX w.	uchwała j.w.	179.p75	
203	dom	Słowiańska	4	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
204	II L.O.	Teatralna	5	okres międzywojenny	uchwała j.w.	180.p75	
205	dom	Teatralna	17	okres międzywojenny	uchwała j.w.	181.p75	
206	dom	Teatralna	4	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		
207	dom	Zawale	15	okres międzywojenny	uchwała j.w.		
208	dom	Zawale	22	początek XX w.	uchwała j.w.	36.p82	
209	dom	Zawale	24	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.	182.p75	
210	dom	Tuwima	8	okres międzywojenny	uchwała j.w.		

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

GRODZIEC

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Nr uchwały	Nr zdjęcia	Uwagi
1	wieża ciśnień	Barlickiego		początek XX w.	LII/570/2006 z 27.02.2006		
2	osiedle robotnicze	Barlickiego	49	początek XX w.	uchwała j.w.	8g.p75	
3	osiedle robotnicze	Barlickiego	71	początek XX w.	uchwała j.w.	9g.p75	
4	przedszkole	Barlickiego	75	początek XX w.	uchwała j.w.	10g.p75	
5	przychodnia ZOZ	Barlickiego	77	początek XX w.	uchwała j.w.	11g.p75	ruina – do adapt.
6	kapliczka	Limanowskiego	4	połowa XIX w.	uchwała j.w.	25.p76	
7	Filia Ośrodka Kultury	Słowackiego	2	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	40.p76	
8	dom	Wolności	203	początek XX w.	uchwała j.w.	25.p83	
9	dom	Wolności	205	początek XX w.	uchwała j.w.	70.p77	
10	dom	Wolności	209	przełom XIXiXX	uchwała j.w.		
11	folwark - czworak	Wolności	233	koniec XIX w.	uchwała j.w.	72.p77	
12	dom	Wolności	263	przełom XIX i XX w.	uchwała j.w.		

KSAWERA/KOSZELEW

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Nr uchwały	Nr zdjęcia	Uwagi
1	kościół pw. Św. Barbary	Aleja Kołtątaja		1935r.	IV/41/2007 z 29.01.2007	k1.p77	
2	figura Św. Barbary przy kościele	Aleja Kołtątaja		XX w.	uchwała j.w.	k3.p77	
3	krzyż żeliwny przed kościołem	Aleja Kołtątaja		1935 r.	uchwała j.w.	k4.p77	
4	zabudowania parafialne – dawne zabudowania kopalni Paryż	Aleja Kołtątaja		XX w.	uchwała j.w.	k2.p77	
5	osiedle robotnicze przy ul. Koszalew	Koszalew		początek XX w.	uchwała j.w.	k9.p77	
6	szkoła	Koszalew	7	początek XX w.	uchwała j.w.	k8.p77	
7	dom	Koszalew	20	początek XX w.	uchwała j.w.	k10.p77	

ŁAGISZA

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Nr uchwały	Nr zdjęcia	Uwagi
1	dom	Jedności	90	początek XX w.	XXVII/310/2004 z 27.09.2004	23.p78	przysiółek Glinice

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

2	dom	Jedności	108	początek XX w.	uchwała j.w.	24.p78	przysiółek Glinice
3	dom	Jedności	131	początek XX w.	uchwała j.w.	25.p78	przysiółek Glinice
4	dom	Ogrodowa	2	początek XX w.	uchwała j.w.	27.p78	przysiółek Glinice
5	dom	Ogrodowa	5	początek XX w.	uchwała j.w.	28.p78	przysiółek Glinice
6	dom	Ogrodowa	6	początek XX w.	uchwała j.w.	9.p84	przysiółek Glinice
7	dom	Pokoju	47	początek XX w.	uchwała j.w.	14.p84	przysiółek Glinice
8	dom	Pokoju	49	początek XX w.	uchwała j.w.	15.p84	przysiółek Glinice
9	dom	Pokoju	61	początek XX w.	uchwała j.w.	17.p84	przysiółek Glinice
10	dom	Pokoju	79	początek XX w.	uchwała j.w.	35.p78	przysiółek Glinice
11	dom	Pokoju	93	początek XX w.	uchwała j.w.	18.p84	przysiółek Glinice

MAŁOBĄDZ

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Nr uchwały	Nr fotografii	Uwagi
1.	dom – Zakłady Elektryczne	Małobądzka	60	początek XX w.	XXVII/312/2004 z 27.09.2004	m1.p84	
2.	dom	Małobądzka	92	początek XX w.	uchwała j.w.	m2.p84	
3.	dom	Małobądzka	96	początek XX w.	uchwała j.w.	m3.p84	
4.	dom	Małobądzka	142	początek XX w.	uchwała j.w.	m4.p84	
5.	dom	Małobądzka	146	początek XX w.	uchwała j.w.	m5.p84	
6.	dom	Małobądzka	154	początek XX w.	uchwała j.w.	m6.p84	
7.	willa	Małobądzka	156	przełom XIX i XX	uchwała j.w.	m2.p78	
8.	dom	Małobądzka	168	początek XX w.	uchwała j.w.	m7.p84	
9.	dom	Małobądzka	172	początek XX w.	uchwała j.w.	m8.p84	
10.	szkoła	Szkolna	1	początek XX w.	uchwała j.w.	m3.p78	
11.	dom	Wyspiańskiego	4	początek XX w.	uchwała j.w.	m11.p84	
12.	dom	Wyspiańskiego	6	początek XX w.	uchwała j.w.	m12.p84	

WARPIE

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Nr uchwały	Nr fotografii	Uwagi
1	kamienica	Św. Brata Alberta	2	lata trzydzieste XX w.	XXVII/311/2004 z 27.09.2004	1.p79	
2	kamienica	Św. Brata Alberta	13	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	2.p79	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

3	willa	Św. Brata Alberta	30	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	W1.84	
4	willa	Św. Brata Alberta	32	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	w2.84	
5	willa	Św. Brata Alberta	38	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	w3.84	
6	dom	Św. Brata Alberta	55	początek XX w.	uchwała j.w.	w5.84	wybu rzony *
7	dom	Św. Brata Alberta	67	początek XX w.	uchwała j.w.		
8	dom	Aleja Kołłątaja	54	początek XX w.	XXI/243/2008 z 31.03.2008		
9	dom	Aleja Kołłątaja	56	lata trzydzieste XX w.	XXI/243/2008 z 31.03.2008		
10	dom	Aleja Kołłątaja	58	lata trzydzieste XX	XXI/243/2008 z 31.03.2008	w7.84	
11	ciąg domów	Kopernika	5/7	lata trzydzieste XX w.	XXVII/311/2004 z 27.09.2004	w8.84	
12	LO im. M. Kopernika	Kopernika		lata dwudzieste XX w.	XXVII/311/2004 z 27.09.2004	6.p79	
13	szkoła podst.	Krakowska	14	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	1.p79	
14	dom	Krakowska	8	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	w9.84	
15	dom	Krakowska	16	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	w10.84	
16	dom	Krakowska	32	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	w11.84	
17	dom	Krakowska	60	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	w13.84	
18	dom	Krakowska	62	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	14.p85	
19	dom	Krakowska	72	początek XX w.	uchwała j.w.	15.p85	
20	dom	Krakowska	58	początek XX w.	uchwała j.w.	10.p79	ruina - do adapt
21	osiedle robotnicze	1 maja/ Św. Brata Alberta		początek XX w.	uchwała j.w.		
22	dom	1 maja	6	początek XX w.	uchwała j.w.	12.p79	
23	dom	1 maja	10	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	13.p79	
24	dom	1 maja	18/ 20	lata trzydzieste XX w.	uchwała j.w.	14.p79	
25	dom	1 maja	28	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	15.p79	
26	dom	1 maja	29	początek XX w.	uchwała j.w.	16.p79	
27	dom	1 maja	25	początek XX w.	uchwała j.w.	17.p85	
28	dom	1 maja	24	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	18.p85	
29	dom	1 maja	34	początek XX w.	uchwała j.w.	19.p85	
30	dom	1 maja	37	początek XX w.	uchwała j.w.	20.p85	
31	dom	1 maja	38	początek XX w.	uchwała j.w.	21.p85	
32	dom	1 maja	40	początek XX w.	uchwała j.w.	22.p85	
33	dom	1 maja	52	początek XX w.	uchwała j.w.	23.p85	wybu rzony

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

							*
34	dom	1 maja	58	początek XX w.	uchwała j.w.		
35	dom	Podsiadły	11	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	25.p85	
36	dom	Podsiadły	14/ 16	początek XX w.	uchwała j.w.	26.p85	
37	dom	Podsiadły	55	początek XX w.	uchwała j.w.	27.p85	
38	dom	Promyka	9	początek XX w.	uchwała j.w.	17.p79	ruina – do adapt
39	dom	Promyka	11	początek XX w.	uchwała j.w.	28.p85	
40	dom	Promyka	28	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	29.p85	
41	dom	Promyka	15	początek XX w.	uchwała j.w.	18.p79	ruina – do adapt
42	dom	Promyka	17	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	19.p79	
43	szkoła	Promyka	26	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	20.p79	
44	dom	Promyka	31	lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	21.p79	
45	dom	Promyka	71	początek XX w.	uchwała j.w.	22.p79	
46	kamienice	Sielecka/1 maja	2	lata trzydzieste XX	uchwała j.w.	23.p79	przebudowy *
47	fabryka	Sielecka	1	początek XX w.	uchwała j.w.	24.p79	
48	dom	Sielecka	25	początek XX w.	uchwała j.w.	30.p85	
49	dom	Sielecka	37	początek XX w.	uchwała j.w.	31.p85	ruina *
50	ciąg kamienic	Sielecka	41/ 43/ 45	początek XX w.	uchwała j.w.	32.p85	
51	dom	Sielecka	11	początek XX w.	uchwała j.w.	26.p79	
52	dom	Sielecka	23	początek XX w.	uchwała j.w.	27.p79	
53	dom	Sielecka	83	początek XX w.	uchwała j.w.		
54	dom	Sielecka	85	koniec XIX w.	uchwała j.w.	29.p79	
55	szpital	Sienkiewicza		lata dwudzieste XX w.	uchwała j.w.	30.p79	
56	dom	Sienkiewicza	21	lata dwudzieste XX wieku	uchwała j.w.	30.p79	
57	dawne koszary	Sienkiewicza		koniec XIX w.	uchwała j.w.		
58	dom	Sienkiewicza	33	lata pięćdziesiąte XX w.	uchwała j.w.	33.p85	
59	ciąg kamienic	Sienkiewicza		początek XX w.	uchwała j.w.	34.p85	
60	dom	Wilcza	5	początek XX w.	uchwała j.w.	35.p85	
61	dom	Zagórska	4	początek XX w.	uchwała j.w.	36.p85	
62	dom	Zagórska	14	początek XX w.	uchwała j.w.	37.p85	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

63	dom	Zagórska	17	początek XX w.	uchwała j.w.	38.p85	
64	dom	Zagórska	24	początek XX w.	uchwała j.w.	39.p85	
65	dom	Zagórska	49	początek XX w.	uchwała j.w.	40.p85	
66	dom	Zagórska	53	początek XX w.	uchwała j.w.	41.p85	
67	dom	Zagórska	55	początek XX w.	uchwała j.w.	42.p85	
68	dom	Zagórska	63	początek XX w.	uchwała j.w.	43.p85	
69	dom	Zagórska	65	początek XX w.	uchwała j.w.	44.p85	
70	Huta Będzin	Zagórska		przełom XIX i XX	uchwała j.w.	31.p79	

**ZAŁĄCZNIK 3.
LISTA OBIEKTÓW REKOMENDOWANYCH DO OBJĘCIA OCHRONĄ
USTALENIAMI MIEJSCOWYCH PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO I DO WŁĄCZENIA DO GMINNEJ EWIDENCJI
ZABYTKÓW**

BĘDZIN

Lp.	Obiekt	Ulica	Numer	Czas powstania	Nr zdjęcia	uwagi
1	dom	róg Czeladzkiej i Rybnej		koniec XIX w..		
2	dom	Góra Zamkowa	5	przełom XIX i XX w.	4.p82	
3	dom	Góra Zamkowa	6	początek XX wieku	5.p82	
4	dom	Góra Zamkowa	10	przełom XIX i XX w.	6.p82	
5	dom	Jasna	3	przełom XIX i XX w.	7.p82	
6	dawna rzeźnia	Jasna		przełom XIX i XX w.	8.p82	
7	dom	Plac Kazimierza Wielkiego	17	przełom XIX i XX w.	10.p82	
8	dom	Aleja Kołłątaja	40	koniec XIX w.	34.p72	
9	dom	Kościuszki	100	początek XX w.	17.p82	
10	dom	Modrzejowska	15	przełom XIX i XX w.	97.p74	
11	figura Św. Floriana przy OSP	Modrzejowska		początek XX w.	118.p74	
12	figura przy OSP	Modrzejewska		XX w.	119.p74	
13	dom	Modrzejowska		XX w.	128.p74	
14	dom	Moniuszki	między 4-6	przełom XIX i XX w.	134.p74	
15	dom	Piłsudskiego	25	okres międzywojenny	22.p82	
16	dom	Plebańska	5	początek XX w.	151.p75	
17	dom	Plebańska	6	początek XX w.	25.p82	
18	dom	Plebańska	10	okres międzywojenny	24.p82	
19	kapliczka	Podzamecze		XX w.	26.p82	
20	dom	Rynek Rybny	5	początek XX w.	166.p75	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

21	dworzec Będzin stacja			koniec XIX w.		
22	dom	Teatralna	2	okres międzywojenny	32.p82	
23	dom	Zawale/ Joselewicza	2	okres międzywojenny	33.p82	
24	dom	Zawale	21	okres międzywojenny	35.p82	

GRODZIEC

Lp.	Obiekt	Ulica	Numer	Czas powstania	Nr zdjęcia	Uwagi
1.	dom	Barlickiego	9	początek XX w.	g2.p82	
2.	dom	Barlickiego	15	początek XX w.	g3.p82	
3.	dom	Barlickiego	16	początek XX w.	3g.p75	
4.	dom	Barlickiego	18	początek XX w.	4g.p75	
5.	dom	Barlickiego	20	początek XX w.	5g.p75	
6.	dom	Barlickiego	22	początek XX w.	6g.p75	
7.	dom	Barlickiego	24	początek XX w.	7g.p75	
8.	dom	Barlickiego	33	początek XX w.		
9.	dawna willa dyrektora cementowni	Chopina	1	przełom XIX i XX w.	12g.p75	
10.	dom	Chopina	22	początek XX w.		
11.	dom	Górnicza	1	początek XX w.		
12.	dom	Górnicza	2	początek XX w.		
13.	dom	Górnicza	4	początek XX w.		
14.	osiedle robotnicze - budynek mieszkalny	Hutnicza	24	połowa XIX w.		
15.	wiadukt	Kempy		początek XX w.	18.p76	
16.	dom	Kempy	16	początek XX w.	19.p76	
17.	dom	Kempy	37	początek XX w.	20.p76	
18.	dom	Kijowska	1	przełom XIX i XX w.	21.p76	
19.	osiedle robotnicze	Konopnickiej	1-9 13-19 2-30	początek XX w.	22a- 22x.p76	
20.	transformator	Konopnickiej		początek XX w.	23.p76	
21.	transformator	Konopnickiej		początek XX w.		
22.	dom	Limanowskiego	6	przełom XIX i XX w.	27.p76	
23.	dom	Limanowskiego	13	początek XX w.	7.p83	
24.	dom	Limanowskiego	15	początek XX w.	8.p83	
25.	dom	Limanowskiego	28	początek XX w.	9.p83	
26.	dom	Limanowskiego	47	początek XX w.	10.p83	
27.	dom	Limanowskiego	55			
28.	dom	Limanowskiego	57	początek XX w.	28.p76	
29.	dom	Limanowskiego	62-63	początek XX w.	11.p83	
30.	dom	Róży Luksemburg	10	początek XX wieku	29.p76	
31.	dom	Róży Luksemburg	13	przełom XIX i XX w.	30.p76	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

32.	dom	Róży Luksemburg	30	początek XX w.	12.p83	
33.	dom	Mickiewicza	34	początek XX w.	31.p76	
34.	dom	Mickiewicza	21	początek XX w.	13.p83	
35.	dom	Mickiewicza	36	początek XX w.	14.p83	
36.	dom	Nowotki	26	przełom XIX i XX w.	15.p83	
37.	dom	Nowotki	10a	połowa XIX w.	32.p76	
38.	dom	Nowotki	25	początek XX w.	33.p76	
39.	straż pożarna	Nowotki	28	lata dwudzieste XX w.	34.p76	
40.	dom	Okrzei	3	początek XX w.	16.p83	
41.	dom	Okrzei	8	początek XX w.	17.p83	
42.	dom	Okrzei	10	początek XX w.	38.p76	
43.	dom	Okrzei	11	początek XX w.	37.p76	
44.	dom	Okrzei	18	początek XX w.	18.p83	
45.	cmentarz katolicki	Różyckiego		około 1890 roku	39.p76	
46.	dom	Słowackiego	5	początek XX w.	41.p76	
47.	dom	Słowackiego	8	początek XX w.	42.p76	
48.	dom	Słowackiego	30	początek XX w.	19.p83	
49.	dom	Słowackiego	42	lata trzydzieste XX w.	20.p83	
50.	stodoła	Węgroda		początek XX wieku	23.p83	
51.	dom	Węgroda	13	przełom XIX i XX w.	44.p76	
52.	dom	Węgroda	2	przełom XIX i XX w.	21.p83	
53.	dom	Węgroda	5	początek XX w.	22.p83	
54.	dom	Węgroda	17	początek XX w.		
55.	dom	Wojska Polskiego	9	początek XX w.	24.p83	
56.	dom	Wolności	250	początek XX w.	26.p83	
57.	kapliczka	Wojska Polskiego		początek XX w.	45.p76	
58.	dom	Wojska Polskiego	7	początek XX w.	51.p76	
59.	hala	Wojska Polskiego		początek XX w.	52.p76	
60.	transformator	Wojska Polskiego		początek XX w.	53.p76	
61.	dom	Wojska Polskiego		początek XX w.	54.p76	
62.	osiedle robotnicze	Wojska Polskiego		początek XX w.	56.p76	
63.	osiedle robotnicze	Wojska Polskiego		początek XX w.	57.p76	
64.	osiedle robotnicze	Wojska Polskiego	14	początek XX w.	58.p76	
65.	osiedle robotnicze komórki	Wojska Polskiego	14	początek XX w.	59.p76	
66.	osiedle robotnicze	Wojska Polskiego	18	początek XX w.	60.p76	
67.	osiedle robotnicze	Wojska Polskiego	20	początek XX w.	61.p76	
68.	osiedle robotnicze	Wojska Polskiego	22	początek XX w.	62.p76	
69.	dom	Wojska Polskiego	15	początek XX w.	63.p76	
70.	dom	Wolności	253	początek XX w.	27.p83	
71.	dom	Wolności	265	początek XX w.	28.p83	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

72.	dom	Wolności	269	lata dwudzieste XX w.		
73.	dom	Wolności	300	początek XX w.	30.p83	
74.	dom	Wolności	328	przełom XIX i XX w.	31.p83	
75.	dom	Wolności	336	początek XX w.	32.p83	
76.	dom	Wolności	271	początek XX w.	33.p83	
77.	figura	Wolności	przy kościele	1949 rok	64.p76	
78	figura	Wolności	przy kościele		64a.p76	
79.	krzyż	Wolności		początek XX w.	65.p76	
80.	folwark budynek gospodarczy	Wolności		koniec XIX w.	66.p76	
81.	folwark budynek gospodarczy	Wolności		koniec XIX w.	67.p77	
82.	folwark budynek gospodarczy	Wolności		koniec XIX w.	68.p77	
83.	folwark budynek gospodarczy	Wolności		koniec XIX w.	69.p77	
84.	folwark - czworak	Wolności	229	koniec XIX w.	71.p77	
85.	dom	Wolności	249	przełom XIX i XX w.	73.p77	
86.	dom	Wolności	256a	początek XX w.	74.p77	
87.	dom	Wolności	256	początek XX w.	75.p77	
88.	browar	Wolności	256	początek XX w.	76.p77	
89.	dom	Wolności	257	początek XX w.	77.p77	
90.	dom	Wolności	265	początek XX w.		
91.	dom	Wolności	269	lata dwudzieste XX w.		
92.	plebania	Wolności	285	początek XX w.	80.p77	
93.	dom	Wolności	320	początek XX w.	81.p77	
94.	dom	Wolności	382	początek XX w.	82.p77	
95.	dom	Wolności	390	lata dwudzieste XX w.	83.p77	
96	dom	Wróblewskiego	1	koniec XIX w.	84.p77	
97	dom	ZBOWiD	8	początek XX w.	85.p77	
98	teren i obiekty dawnej cementowni			XIX w.		

GZICHÓW

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Nr zdjęcia	Uwagi
1.	dom	Świerczewskiego	17	połowa XIX w.	1gz.p77	
2.	dom	Świerczewskiego	28/30	XIX/XX w.	g2.p83	
3.	dom	Świerczewskiego	32	druga połowa XIX w.	2gz.p77	
4.	krzyż	Świerczewskiego	63	początek XX w.	3gz.p77	
5.	osiedle domków	Świerczewskiego, Findera,		lata 50-te XX w.	g1.p83	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

	jednorodzinnych	Partyzantów				
6.	osiedle domków wielorodzinnych	Findera, Fornalskiej, Partyzantów		lata 50-te XX w.	g4.p84	

KSAWERA/KOSZELEW

Lp.	Obiekt	Ulica	Numer	Czas powstania	Nr zdjęcia	Uwagi
1.	dom	Cynkowa	2	początek XX w.	k1.p83	
2.	dom	Cynkowa	4	początek XX w.	k2.p83	
3.	dom	Cynkowa	5	początek XX w.	k3.p83	
4.	dom	Cynkowa	8	początek XX w.	k4.p83	
5.	dom	Cynkowa	13	początek XX w.	k5.p83	
6.	dom	Filtrowa	8	początek XX w.	k6.p83	
7.	dom	15 Grudnia	2	początek XX w.	k7.p83	
8.	budynek gospodarczy	Aleja Kołłątaja		początek XX w.		
9.	stacja trafo	Aleja Kołłątaja		początek XX w.		
10.	dom	Aleja Kołłątaja	99	lata trzydzieste XX w.	k7.p77	
11.	dom	Marchlewskiego	10	początek XX wieku	k8.p83	
12.	dom przy stadionie	Marchlewskiego		lata sześćdziesiąte XX w.	k9.p83	
13.	krzyż	Marchlewskiego		początek XX w.		
14.	dom	Marchlewskiego	4	lata sześćdziesiąte XX		
15.	dom	Perla	14	lata dwudzieste XX w.	k13.p77	
16.	przedszkole	Stalickiego		lata sześćdziesiąte XX	k14.p77	
17.	osiedle	Marchlewskiego/ Stalickiego		lata sześćdziesiąte XX w.	k15.p77	
18.	szkoła	Marchlewskiego/ Stalickiego		lata sześćdziesiąte XX w.	k16.p77	
19.	dom	Siemońska	3	początek XX w	k10.p83	
20.	budynek gospodarczy	Siemońska	3	początek XX w.	k11.p83	

ŁAGISZA

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	Nr zdjęcia	Uwagi
1.	cmentarz katolicki	Energetyczna		około 1924 roku	1.p78	
2.	krzyż	Dąbrowska		XX w.	2.p78	
3.	kapliczka	Dąbrowska	15	koniec XIX w.	3.p78	
4.	dom	Dąbrowska	23	koniec XIX w.	4.p78	
5.	dom	Dąbrowska	35	początek XX w.	5.p78	
6.	dom	Dąbrowska	37	początek XX w.	6.p78	
7.	dom	Dąbrowska	39	początek XX w.		
8.	dom	Dąbrowska	85	połowa XIX w.	8.p78	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

9.	dom	Dąbrowska	97	początek XX w.	9.p78	
10.	dom	Dąbrowska	192	początek XX w.	10.p78	
11.	dom	Dąbrowska	25	początek XX w.	1.p84	
12.	dom	Dąbrowska	27	początek XX w.	2.p84	
13.	dom	Dąbrowska	57	początek XX w.	3.p84	
14.	dom	Dąbrowska	83	początek XX w.	4.p84	
15.	dom	Dąbrowska	107	początek XX w.	5.p84	
16.	dom	Dąbrowska	161	początek XX w.	6.p84	
17.	dom	Dąbrowska	176	początek XX w.	7.p84	
18.	dom	Niepodległości	31	początek XX w.	11.p78	
19.	dom	Niepodległości	50	początek XX w.	12.p78	
20.	dom	Niepodległości	66	początek XX w.	13.p78	
21.	dom	Niepodległości	70	początek XX w.	14.p78	
22.	dom	Niepodległości	77	początek XX w.	15.p78	
23.	krzyż	Siemońska		XX w.	16.p78	
24.	krzyż	Bory		XX w.	17.p78	
25.	dom	Bory	28	początek XX w.	18.p78	
26.	dom	Bory	41	początek XX w.	19.p78	
27.	dom	Bory	55	początek XX w.	20.p78	
28.	dom	Bory	57	początek XX w.	21.p78	
29.	dom	Bory	65	początek XX w.	8.p84	
30.	dom	Bory	71	początek XX w.	22.p78	
31.	krzyż	Główna/Niepodległ ości		XX w.	26.p78	
32.	kościół	Pokoju		lata dwudzieste XX w.	29.p78	
33.	kaplica	Pokoju		druga połowa XX w.	30.p78	
34.	krzyż	Pokoju		1933 rok	31.p78	
35.	dom	Pokoju	24	lata dwudzieste XX w.	32.p78	
36.	dom	Pokoju	26	początek XX w.	33.p78	
37.	dom	Pokoju	28	początek XX w.	10.p84	
38.	dom	Pokoju	35	początek XX w.	11.p84	
39.	dom	Pokoju	37	początek XX w.	12.p84	
40.	dom	Pokoju	41	początek XX w.	13.p84	
41.	dom	Pokoju	77	początek XX w.	34.p78	
42.	dom	Niepiekło	27	początek XX w.	36.p78	
43.	dom	Podłósie	9	początek XX w.	37.p78	
44.	dom	Podłósie	11	początek XX w.	19.p84	
45.	dom	Podłósie	14	początek XX w.	38.p78	
46.	dom	Podłósie	54	początek XX w.	39.p78	

MAŁOBĄDZ

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Data	Nr zdjęcia	
1.	cmentarz katolicki	Małobądzka		początek XX w.	m1.p78	
2.	dom	Małobądzka	101	1914 rok	m9.p84	
3.	krzyż	Wspólna		XX w.	m10.p84	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

WARPIE

Lp.	Obiekt	Ulica	Nr	Data	Nr zdjęcia	
1	kamienica	Św. Brata Alberta	blok A	lata trzydzieste XX w.		
2	kamienica	Św. Brata Alberta	blok B	lata trzydzieste XX w.		
3	ciąg domów	Św. Brata Alberta	52/54	początek XX wieku		
4	cmentarz katolicki	Krakowska		przełom XIX i XX w.	7.p79	
5	kamienica	Krakowska	3	początek XX w.		
6	dom	Krakowska	47	początek XX w.	w12.84	
7	dom	1 maja / Promyka		początek XX w.	16.p85	
8	krzyż	Sielecka		początek XX w.		

ZAŁĄCZNIK 4.
FORMY OCHRONY NIE WPROWADZONE NA TERENIE BĘDZINA

POMNIKI HISTORII

Zabytki nieruchome lub parki kulturowe o wybitnej wartości dla kultury mogą zostać uznane przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej za pomnik historii.

PARKI KULTUROWE

Park kulturowy może zostać utworzony przez Radę Gminy na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Celem utworzenia parku kulturowego jest zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

ZAŁĄCZNIK 5.

OCHRONA I OPIEKA NAD ZABYTKAMI W POLITYCE PAŃSTWA ORAZ W POLITYCE REGIONALNEJ I PONADLOKALNEJ

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Art. 84 ustawy nakłada na Ministra Kultury obowiązek sporządzenia *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami*. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie powinny zostać określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami obecnie jest opracowywany.

W tezach do *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami* określono siedem podstawowych zasad konserwatorskich:

- *primum non nocere*,
- maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),
- usuwania tylko tego, co na oryginał działa niszcząco,
- czytelności i odróżnialności ingerencji,
- odwracalności metody i materiałów,
- wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Zasady te powinny być uwzględniane podczas prowadzenia wszelkich prac przy zabytkach przez wszystkie osoby działające w sferze opieki nad zabytkami, w tym przez: pracowników urzędów, konserwatorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli, użytkowników i innych.

NARODOWY PROGRAM KULTURY „OCHRONA ZABYTKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA LATA 2007-2013”

Narodowy program kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2007-2013” jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury 2007-2013*. Określa on politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego do 2013r.

Celem strategicznym programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Celami częściowymi programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą w szczególności

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

- za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - tworzenie warunków do rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
 - zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem.

W programie sformułowano dwa priorytety działań:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

W ramach priorytetu 1 ustalono trzy działania:

Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków. Celem głównym tego działania jest dostosowanie strefy ochrony zabytków do rzeczywistości gospodarczej. W ramach działania przewidziano prowadzenie szerokich konsultacji ze środowiskami związanymi z ochroną zabytków w celu sformułowania propozycji zmian instytucjonalnych, prawnych i funkcjonalnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. W ramach tego działania przewidziano realizację dwóch programów:

Program: Polskie Regiony w Europejskiej Przestrzeni Kulturowej
Celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych. W ramach programu prowadzone są specjalne szkolenia.

Program: *Promesa Ministra Kultury*
Celem programu jest udział wkładu krajowego w montażu finansowym wybranych projektów współfinansowanych z funduszy europejskich.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości przez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych. Działanie to będzie realizowane przez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystycznych. Będzie wykonywane na terenie miast: Gdańsk, Kraków, Poznań, Warszawa i Wrocław. Do roku 2013 przewidziano realizację dwóch programów:

Program: *Narodowy Produkt Turystyczny Miasta Stołecznego Warszawy „Trakt Królewski”*

Program: *Fryderyk Chopin 2010.*

W ramach priorytetu 2 ustalono dwa działania:

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Działanie będzie polegało na podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz na rozwijaniu zainteresowań społeczeństwa problematyką ochrony zabytków.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice. Działanie to realizowane będzie przez wdrożenie Programu *Absent Patrimonium*, który przewiduje realizację sieci informacji o zabytkach wwożonych, wywożonych i przewożonych przez granice

oraz o zabytkach zaginionych.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO NA LATA „Śląskie 2020”

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020” została przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego 17 lutego 2010 roku. Stanowi ona aktualizację Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000-2020 przyjętej przez Sejmik Województwa Śląskiego 4 lipca 2005 roku. Sformułowana w strategii „Śląskie 2020” wizja rozwoju zakłada że: województwo śląskie w roku 2020 będzie regionem zapewniającym dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnym partnerem w procesie rozwoju Europy. Przyjęte założenia rozwoju będą kontynuacją założeń aktualizowanego dokumentu i równocześnie pozwalają zorientować priorytety i kierunki działań na: wzmacnianie metropolizacji regionu poprzez rozwój funkcji związanych z kulturą i nauką, powiązanie z przestrzenią europejską, powszechną dostępność do regionalnych usług publicznych o wysokim standardzie oraz rozwój nowej gospodarki opartej na kreacji i absorpcji technologii.

Opieka nad zabytkami jako element procesów gospodarczych regionu jest odzwierciedlona we wszystkich priorytetach strategii:

Priorytet A: Województwo śląskie regionem nowej gospodarki, kreującym i skutecznie absorbującym technologie

Priorytet B: Województwo śląskie regionem o powszechnej dostępności do regionalnych usług publicznych o wysokim standardzie

Priorytet C: Województwo śląskie znaczącym partnerem kreacji kultury, nauki i przestrzeni europejskiej.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego (zwany dalej planem) został uchwalony przez Sejmik Województwa Śląskiego w 2004 roku. Jest to dokument planowania strategicznego określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa.

Plan uwzględnia opiekę nad zabytkami, co jest określone w ustaleniach planu w zakresie:

Celu I - Dynamizacja i restrukturyzacja przestrzeni województwa.

Celu II – Wzmocnienie funkcji węzłów sieci osadniczej.

Celu III – Ochrona zasobów środowiska, wzmocnienie systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych.

Sposoby opieki nad zabytkami, które mogą mieć miejsce na terenie Będzina uwzględnione są również w innych ustaleniach planu:

Celu I: dynamizacja i restrukturyzacja przestrzeni województwa, kierunku działań przestrzennych 4: wykreowanie zintegrowanego produktu turystycznego: działanie 4.1. podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego; działanie 4.2. – tworzenie markowych produktów turystycznych, - turystyki miejskiej kulturowej – organizowanej ze szczególnym uwzględnieniem turystyki przemysłowej w tym udostępniania zabytkowej architektury przemysłowej, starych maszyn, wycofanych z eksploatacji pojazdów, nieczynnych kopalń itd.; działanie 4.3. - tworzenie tematycznych szlaków turystycznych obejmujących

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

zagadnienie turystyki przemysłowej, miejskiej, pielgrzymkowej, kulturalnej, związanej z architekturą drewnianą i architekturą obronną, oraz uwzględnieniem promocji ruchu pieszego, samochodowego, rowerowego, turystyki konnej.

Celu II: wzmocnienie funkcji węzłów sieci osadniczej, kierunku polityki przestrzennej 1. - promowanie zwartych miast efektywnie wykorzystujących teren, działanie 1.1. - rewitalizacja terenów zdegradowanych i poprzemysłowych w miastach – obejmujących między innymi zagadnienia wzmocnienia systemu ekologicznego miast oraz adaptacji zabytków przemysłu i techniki oraz związanych z nimi osiedli patronackich i budownictwa rezydencjonalnego, przede wszystkim w miejskich aglomeracjach oraz kierunku polityki przestrzennej 4. - rewitalizacja miejskich dzielnic, działanie 4.3. - rewaloryzacja osiedli patronackich oraz działanie 4.5. – kształtowanie otwartych terenów zieleni miejskiej (ze szczególnym uwzględnieniem WPKiW) obejmujące między innymi zagadnienia powiązań tych terenów z korytarzami ekologicznymi, w tym zakaz zabudowy korytarzy ekologicznych obiektami kubaturowymi.

STRATEGIA ROZWOJU KULTURY W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM NA LATA 2006 – 2013

Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Śląskim na lata 2006-2015 (zwana dalej Strategią) została przyjęta przez Sejmik Województwa Śląskiego w sierpniu 2006r. Jest to dokument strategiczny określający **cele, wizje, pola i cele strategiczne oraz kierunki działań w obszarze kultury w województwie śląskim.**

W strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:

Cel I. Wzrost kompetencji potrzebnych do uczestnictwa w kulturze, aktywnego zarządzania kulturą i twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.

Cel II. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego – w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego – w roli twórców treści kulturowych).

Cel III. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Cel IV. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

Opieka nad zabytkami będzie realizowana na podstawie wszystkich kierunków działań III celu strategicznego oraz wybranych kierunków działań I i II celu Strategii. Programem operacyjnym dla strategii jest *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim*.

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010-2013 (zwany dalej programem) został przyjęty przez Sejmik Województwa Śląskiego w marcu 2010r. Jest on instrumentem realizacji wojewódzkiej strategii działań wobec obiektów zabytkowych zawartej w dokumentach strategicznych. Określa warunki niezbędne do włączenia zabytków w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych. Wizja programu brzmi: *Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu elementem rozwoju gospodarczego województwa*. Osiągnięcie wizji programu będzie możliwe za pomocą dwóch celów strategicznych i pięciu celów operacyjnych:

- Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu województwa

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

- Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa
- Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa
- Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu
 - Cel operacyjny II.1 – Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami
 - Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

Cele programu będą realizowane za pomocą określonych kierunków działań i przypisanych im rodzajów zadań. Odniesienie celów zawartych w *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Będzina na lata 2010–2013* do celów ujętych w *Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010–2013* przedstawiono w tabeli zamieszczonej poniżej.

Tabela 4. Odniesienie celów zawartych w *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Będzina na lata 2010–2013* do celów ujętych w *Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010–2013*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

MIASTA BĘDZINA NA LATA 2007-2013 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI		CELE STRATEGICZNE WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2010-2013		I. Kształtowanie kulturowego obrazu województwa						II. Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu				
		CELE OPERACYJNE		I. 1. Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa		I. 2. Budowa systemu zarządzania zabytkami		I. 3. Włączenie zabytków w procesy gospodarcze		II. 1. Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami	II. 2. Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami			
KROTKOTERMINOWE	CELE	DZIAŁANIA KIERUNKOWE	KIERUNKI DZIAŁAŃ	I. 1. Weryfikacja zasobów województwa						II. 1. Wzrost poziomu edukacji o dziedzictwie kulturowym				
				I. 1.A. Weryfikacja zasobów województwa		I. 1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa		I. 2. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami		I. 2.B. Zarządzanie zabytkami		II. 1.B. Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach		
				I. 1.A. Weryfikacja zasobów województwa		I. 2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami		I. 3.A. Innowacja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami		II. 1.A. Wzrost poziomu edukacji o dziedzictwie kulturowym				
				I. 1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa		I. 2.C. Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych		I. 3.B. Innowacja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami		II. 1.B. Wzrost poziomu edukacji o dziedzictwie kulturowym				
				I. 2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami		I. 3.C. Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych		I. 3.C. Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych		II. 2.A. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu				
				I. 2.B. Zarządzanie zabytkami		I. 3.D. Nowoczesna i efektywna opieka nad zabytkami i ich udostępnienie				II. 2.B. Promowanie przykładów dobrej praktyki w sferze opieki nad zabytkami				
Kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta Cel. I.	Kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta Cel. I.	Zarządzanie zasobem zabytków	Tworzenie sprawnego systemu zarządzania zabytkami	*		*	*							
			Promocja dziedzictwa kulturowego				*			*				
	I. 2. Organizacja ład przestrzeni zabytkowych	Zarządzanie zasobem zabytków	Działania koncepcyjne i planistyczne	*	*	*		*						
			Konserwacja i restauracja zabytków					*	*	*	*			
			Uporządkowanie przestrzeni zabytkowych						*	*				
			Zapewnienie bezpieczeństwa zabytkom i ludziom					*	*	*				
	kulturowego miastokompetencji dla dziedzictwa Cel. II. Wzmocnienie	Zarządzanie zasobem zabytków	Zarządzanie zasobem zabytków	II. 1. Wzmocnienie identyfikacji mieszkańców zabytkami miasta				*	*	*		*		
				II. 2. Upowszechnienie wiedzy o zabytkach	Kształtowanie pozytywnych postaw mieszkańców wobec zabytków						*	*	*	*
											*	*	*	*
												*	*	*

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU ZAGŁĘBIA DĄBROWSKIEGO

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego została przyjęta w 2004 roku w formie Porozumienia między władzami samorządowymi jednostek samorządu zagłębiowskiego. Zawiera ona spis projektów ważnych dla rozwoju Zagłębia. Wśród przedsięwzięć zapisanych w strategii znajdują się działania dotyczące dziedzictwa kulturowego Będzina to: Rewaloryzacja Wzgórza Zamkowego i Rewitalizacja śródmieścia Będzina. Przedsięwzięcia te są uwzględnione w programie.

INICJATYWY ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

Z inicjatywy Starostwa Powiatowego w Będzinie oraz działających na terenie Będzina i Zagłębia organizacji samorządowych (*Będzińskie stowarzyszenie Moje Miasto, Forum dla Zagłębia Dąbrowskiego, Obywatelskie Forum Samorządowe, Fundacja "Inicjatywa Brama Cukermana* oraz *Czeladzkie Stowarzyszenie Inicjatyw Kulturalnych*) powstała Zagłębiowska Lista Zabytków Techniki. Lista wraz z dokumentacją fotograficzną została sporządzona w celu przekazania do Międzynarodowego Centrum Dokumentacji i Badań nad Dziedzictwem Przemysłu dla Turystyki w Zabrze do wykorzystania przy tworzeniu światowej listy zabytków techniki i przemysłu. Z terenu Będzina znalazło się tam 9 obiektów.

- Będzin - Dworzec Będzin Miasto
- Będzin - Stary Dworzec
- Będzin - Grodziec – Cementownia
- Będzin - Grodziec - Kopalnia Grodziec – w większości wyburzona
- Będzin - Grodziec - Osiedle Konopnickiej
- Będzin - Grodziec - Wieża Ciśnień
- Będzin - Grodziec – Browar
- Będzin - Łagisza - Elektrownia Łagisza
- Będzin - Młyn, ul. Kościuszki - przebudowany

ZAŁĄCZNIK 6. KOMPETENCJE W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW

Ustawa z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568) określa kompetencje w zakresie ochrony zabytków. Organami ochrony zabytków są (art. 89):

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w którego imieniu zadania i kompetencje, w tym w zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- 2) wojewoda, w którego imieniu zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Do zadań Generalnego Konserwatora Zabytków należy w szczególności (art. 90, ust. 2 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju,
- podejmowanie działań związanych ze wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami,
- prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych nieprawnie za granicę,
- wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych,
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków,
- organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich,
- organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych i rzeczowych,
- opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”,
- współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków,
- organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- podejmowanie działań związanych z troską o zabytki dotyczące historii Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Do zadań Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków należy w szczególności (art. 91, ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- sporządzanie, w ramach przyznanego środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków (w formie zbioru kart ewidencyjnych) oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie,
- wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych,
- sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych,

- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów,
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach,
- współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Ustawa określa również kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami Ustawa nakłada na samorząd terytorialny obowiązek:

- Prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).
- Uwzględnienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art.18 i 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Gmina ma prawo objąć obiekty zabytkowe ochroną:

- Przez utworzenie parku kulturowego na podstawie uchwały rady gminy,
- Za pomocą ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w ramach procedury sporządzania niniejszego dokumentu.

ZAŁĄCZNIK 7.

MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA INWESTYCJI W DZIEDZINIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI I ICH KONSERWACJI

(na podstawie Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2010-2013)

1) UWAGI DOTYCZĄCE MECHANIZMÓW FINANSOWYCH OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W NIEKTÓRYCH KRAJACH EUROPY ZACHODNIEJ¹

Podstawowym źródłem finansowania kultury są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa i budżetów samorządów, przy czym środki samorządowe stanowią minimum połowę środków publicznych i sięgają nawet 2/3 tych wydatków. Do rozdziału środków włączone są instytucje pozarządowe i organizacje typu quango, których działalność opiera się na brytyjskiej zasadzie „przedłużonego ramienia”. Obowiązuje zasada współfinansowania.

Coraz większego znaczenia nabiera tzw. finansowanie pośrednie – różnego rodzaju ulgi i zwolnienia podatkowe, zachęcające do finansowania kultury ze źródeł prywatnych, bądź łagodzące ostrość reguł gry rynkowej. Sprzyja to renesansowi prywatnego finansowania kultury zwłaszcza w sferze zabytków. Podstawowymi źródłami finansowania prywatnego są: firmy prywatne (sponsoring), fundacje i inne organizacje *non-profit*, darczyńcy indywidualni. Ważnym źródłem finansowania sfery związanej z zabytkami jest wykorzystanie części zysków z loterii państwowej lub organizacja specjalnych loterii na cele związane z opieką nad zabytkami.

2) MECHANIZMY FINANSOWANIA OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ

Podstawę przekazywania środków finansowych UE na rzecz kultury stanowi art. 151 traktatu amsterdamskiego. Zgodnie z tym artykułem kultura przyczynia się do rozkwitu kultur państw członkowskich z poszanowaniem ich narodowej i regionalnej różnorodności, jednocześnie promując wspólne dziedzictwo kulturowe kontynentu europejskiego. Unia Europejska zachęca do współpracy między państwami, a w sytuacjach koniecznych wspiera i uzupełnia działania prowadzone przez poszczególne kraje. Działania te obejmują zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii narodów europejskich, jak i zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim.

Unia Europejska finansuje sferę kultury, w tym ochronę i opiekę nad zabytkami w ramach Programu Kultura (2007 – 2013), który jest główną inicjatywą wspólnotową skierowaną do instytucji kultury i stanowi kontynuację Programu Kultura 2000, oraz przez fundusze strukturalne (FS) utworzone w celu wyrównywania poziomu rozwoju regionów w zjednoczonej Europie z uwagi na uznanie kultury za jeden z czynników rozwojowych regionów. Obowiązuje zasada współfinansowania.

Program Kultura dąży do wzmocnienia przestrzeni kulturowej wspólnej Europejczykom, opartej na wspólnym dziedzictwie kulturowym, poprzez rozwój wspólnych przedsięwzięć organizatorów

¹ Na podstawie *Narodowego programu kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013.*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

działań kulturalnych z krajów uczestniczących w programie² i ma na celu zachęcanie do powstawania poczucia obywatelstwa europejskiego. Program nastawiony jest na następujące cele:

- wspieranie ponadnarodowej mobilności osób pracujących w sektorze kultury,
- wspieranie ponadnarodowego obiegu dzieł oraz wyrobów artystycznych i kulturalnych,
- wspieranie dialogu między kulturami.

Program cechuje się elastycznym i interdyscyplinarnym podejściem; koncentruje się na potrzebach zgłaszanych przez organizatorów działalności kulturalnej podczas społecznych konsultacji poprzedzających jego opracowanie. Siedmioletni budżet programu wynosi 400 mln euro, a jego zasadniczą część przeznaczona jest na Działanie 1 – wspieranie międzynarodowych, niedochodowych projektów kulturalnych dotyczących wszelkich dziedzin kultury i sztuki (z wyłączeniem sektora audiowizualnego) wraz z tłumaczeniami literackimi oraz tzw. Akcji Specjalnych, z których najważniejszą jest inicjatywa Europejskich Stolic Kultury. Działanie 2 ma na celu dofinansowanie organizacji kulturalnych działających na poziomie europejskim (granty na bieżącą działalność). Ponadto, w ramach Działania 3 Program zakłada przeprowadzenie przez Komisję Europejską badań i analiz na temat sektora kulturalnego w Europie.

W ramach Programu *Kultura* można finansować realizację międzynarodowych projektów krótko- i długoterminowych, o niedochodowym i nieinwestycyjnym charakterze (tzw. miękkie projekty kulturalne). Konkurs o dofinansowanie ogłaszany jest przez Komisję Europejską raz do roku. By uzyskać wsparcie programu, projekty muszą m.in. wpisywać się w ramy celów i priorytetów Programu, posiadać wyraźny wymiar europejski i opierać się o faktyczną współpracę organizacji, co najmniej 3 państw członkowskich. O dotację operacyjną w ramach programu *Kultura* mogą się również starać wszystkie organizacje kulturalne działające lub zamierzające podjąć działalność w dziedzinie kultury na poziomie europejskim. Finansowanie kultury ze środków funduszy strukturalnych jest uwarunkowane wykazaniem jej wpływu na rozwój społeczno - ekonomiczny regionów. Celem zatem nie będzie rewaloryzacja zabytków, ale skutek, jaki przyniesie dla pobudzenia regionalnej gospodarki, tworzenia miejsc pracy, poprawy atrakcyjności regionów. Warunkiem koniecznym wykorzystania środków funduszy strukturalnych do realizacji projektów związanych z opieką nad zabytkami jest uwzględnienie tych działań w planie strategicznym rozwoju regionu. Na lata 2007–2013 zostały ustanowione odmienne zasady finansowania działań ze środków Unii Europejskiej. Największą zmianą w funduszach strukturalnych jest przeniesienie działań związanych z dotychczasowymi Europejskim Funduszem Orientacji i Gwarancji Rolnej oraz Finansowym Instrumentem Wspierania Rybołówstwa. W tym okresie strefa opieki nad zabytkami będzie mogła być finansowana ze środków:

- 1) Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR),
- 2) Europejskiego Funduszu Społecznego (ESF) (w ramach polityki spójności),
- 3) Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW),
- 4) Europejskiego Funduszu Rybackiego (EFR).

a) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR)

Możliwości tego funduszu dla sektora kultury dotyczą przede wszystkim tworzenia, modernizacji i rozwoju infrastruktury w tym obszarze, w tym rewaloryzacji i adaptacji obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe lub przemysłowe. Odnosi się to przede wszystkim do tworzenia centrów

² Państwami uczestniczącymi w Programie są państwa członkowskie UE oraz, pod warunkiem podpisania stosownych porozumień, państwa Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Norwegia, Lichtenstein, Islandia) i państwa kandydackie (Turcja, Chorwacja, Macedonia i była Jugosłowiańska Republika Macedonii). Potencjalnymi uczestnikami programu są także państwa zachodnich Bałkanów.

kulturalnych, traktowanych jako miejsce spotkań i odgrywających znaczną rolę w wymianie kulturalnej lub otwarciu regionu na zewnątrz. Szczególną kategorią w infrastrukturze kulturalnej są zabytki i muzea.

b) Europejski Fundusz Społeczny (ESF)

Fundusz ukierunkowany jest zwłaszcza na procesy dostosowawcze i unowocześnianie polityki zatrudnienia. Obecny okres programowania EFS, obejmujący lata 2007-2013, przebiega pod hasłem „Inwestycje w kapitał ludzki”. Możliwości finansowania kultury w tym przypadku polegają na tym, iż działalność związana z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i produkcją kulturalną może bezpośrednio lub pośrednio przyczyniać się do wzrostu liczby miejsc pracy. Środki ESF można wykorzystać m.in. na poprawę stanu zabytków, promocję regionu, w tym zabytków oraz rozwój usług turystycznych.

c) Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)

Środki tego funduszu przeznaczone są m.in. na promocję, dostosowanie i rozwoju terenów rolniczych – obejmuje projekty dotyczące renowacji i rozwoju wsi oraz ochrony i konserwacji dziedzictwa obszarów wiejskich. Fundusz finansuje działania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2013, który stanowi instrument realizacji polityki Unii Europejskiej w zakresie Obszarów wiejskich. W ramach priorytetu 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej” wyodrębniono działanie 3.4 „Odnowa i rozwój wsi”.⁸ Ma ono promować obszary wiejskie, wpływać na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców. Umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich, a także wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich. Na dofinansowanie w ramach Działania 3.4 mogą liczyć m.in. projekty z zakresu: budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno - kulturalne, rekreacyjne Zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne Odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci Kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów .

d) Europejski Fundusz Rybacki (EFR)

Europejski Fundusz Rybacki finansuje działania z zakresu Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007- 2013”. Program wspiera kulturę poprzez realizację Priorytetu 3 „Środki służące wspólnemu interesowi”, w ramach którego wykonuje się Środek 3.6 „Modyfikacja w celu zmiany przeznaczenia statków rybackich. Na dofinansowanie liczyć mogą m.in. projekty dotyczące zmiany przeznaczenia statków rybackich na następujące cele: zachowanie dziedzictwa historycznego (np. jako zabytek), turystyka, cele naukowe i badawcze. Zasadnicza zmiana dotyczy sposobu alokacji środków z EFRR. Będzie się ona odbywać za pomocą programów operacyjnych (PO) zarządzanych przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz Regionalnego Programu Operacyjnego (RPO) zarządzanego przez samorząd województwa. Dla finansowania sfery opieki nad zabytkami zasadnicze znaczenie ma RPO i będzie dotyczyć działań o znaczeniu regionalnym. Wśród programów operacyjnych dla sfery opieki nad zabytkami znaczenie mają programy dotyczące działań w sferze kulturalnej realizowanych na obszarach przygranicznych: PO Infrastruktura i Środowisko – dotyczy przedsięwzięć o znaczeniu ponadregionalnym, PO Innowacyjna Gospodarka – działania mające na celu wzmocnienie roli przedsiębiorstw w procesie budowy gospodarki opartej na wiedzy. Oddzielną

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

kategorią instrumentów finansowych UE są tzw. inicjatywy wspólnotowe zarządzane przez odpowiednie dyrekcje generalne Komisji Europejskiej. W latach 2007 -

2013 działać będą: Europejska Współpraca Terytorialna (jako kontynuacja Interregu), Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa (wspomagający EWT). Kontynuacji programów URBAN II i EQUAL na lata 2007 - 2013 nie przewidziano. Inicjatywy wspólnotowe są skierowane do władz lokalnych, samorządów i organizacji pozarządowych. Komisja Europejska podejmuje decyzje o przyznaniu środków w ramach Inicjatyw Wspólnotowych, kierując się ustalonymi priorytetami, do których należą:

- rozwój obszarów wiejskich,
- wspieranie zatrudnienia i zasobów ludzkich,
- wspieranie obszarów zagrożonych degradacją,
- promowanie współpracy transgranicznej,
- innowacje i modernizacja rolnictwa.

W największym stopniu województwo śląskie dotyczą następujące programy EWT: Program Polska – Czechy i Program Polska – Słowacja, których celem jest trwały rozwój obszarów przygranicznych. Dotacje mogą także pochodzić z programów Współpracy Transnarodowej Unii Europejskiej, gdzie znaczenie dla opieki nad zabytkami mają dwa programy: Program Europa Środkowa, którego główne zadania to wzmocnienie spójności terytorialnej i poprawa konkurencyjności obszaru Europy Środkowej, oraz Program Współpracy Regionalnej (INTERREG IV), który powołano m.in. w celu poprawy efektywności polityk rozwoju regionalnego. Zgodnie z projektem *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007–2013* działania związane ze strefą opieki nad zabytkami będą mogły być realizowane w priorytecie:

IV. Kultura

oraz w innych priorytetach, w tym w:

III. Turystyka.

VI. Zrównoważony rozwój miast, działanie 6.1. Wzmocnienie regionalnych ośrodków wzrostu; 6.2. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

e) Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego

Środki z Mechanizmu Finansowego EOG będą przeznaczone na projekty z zakresu kultury realizowane w ramach priorytetu 3 „Ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego”, w tym odnowa miast. Celem przedsięwzięć realizowanych w ramach priorytetu jest podniesienie atrakcyjności turystycznej, mieszkaniowej i inwestycyjnej miast poprzez m.in. zachowanie i odbudowę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim wraz z jego otoczeniem oraz wykreowanie narodowych produktów turystyki kulturowej w historycznych metropoliach Polski (Warszawa, Kraków, Gdańsk, Wrocław, Poznań). Efektem realizacji projektów będzie poprawa stanu zabytków o znaczeniu europejskim, wypromowanie narodowych produktów turystyki kulturowej oraz zwiększenie dostępności do zabytków. W ramach priorytetu do realizacji możliwe będą działania z zakresu:

- rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem szczególnie realizowane w ramach przyjętych narodowych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej,
- rewitalizacji historycznych obszarów miejskich,
- kompleksowych programów konserwacji publicznych zbiorów zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów o europejskim znaczeniu, w tym digitalizacja i

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI BĘDZINA NA LATA 2010-2013

- elektroniczne udostępnienie zbiorów przez internet,
- projektów z zakresu rewaloryzacji zabytkowych zespołów pałacowo – parkowych i ich adaptacji na cele kulturalne,
- rewitalizacji, konserwacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów ortyfikacyjnych oraz budowli obronnych,
- rewitalizacji obiektów przemysłowych o wysokiej wartości historycznej na cele kulturalne, w szczególności na muzea nowoczesności,
- renowacji, ochrony i zachowania kościołów, miejsc pamięci i martyrologii o wymiarze europejskim,
- budowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu,
- budowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury,
- kompleksowych programów konserwacji zabytków ruchomych oraz konserwacji i digitalizacji zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów,
- tworzenie systemów zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki oraz zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem.

Ponad to ze środków EFTA będzie można dofinansować badania naukowe w sferze ekonomiki kultury oraz badania konserwatorskie.

Oprócz Priorytetu 3 „ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego”, w całości przeznaczony dla sektora kultury, działania z tego obszaru pośrednio mogą być finansowane z kilku dodatkowych źródeł:¹⁰

- Priorytetu 6 – „Badania naukowe”,
- Funduszu Wymiany Kulturalnej,
- Funduszu dla Organizacji Pozarządowych,
- Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego,
- Polsko - Norweskiego Funduszu Badań Naukowych.

f) Inne programy europejskie

Program Ramowy

Jest to największy, w zakresie badań i rozwoju technologicznego, mechanizm finansowania i kształtowania badań naukowych na poziomie europejskim. Program wspiera badania znajdujące się na granicy wiedzy (frontier research), inicjowane przez naukowców we wszystkich dziedzinach nauki. O dotację na projekty dotyczące ochrony zabytków można starać się m.in. w ramach: Programu Szczegółowego „Współpraca”. Program ten ma na celu wspieranie ponadnarodowej współpracy naukowo - badawczej w wybranych dziesięciu obszarach tematycznych (np. nauki społeczno - ekonomiczne i humanistyczne). Pozwala on uzyskać środki finansowe m.in. na ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego poprzez opracowanie strategii konserwacji zabytków i promowanie integracji obiektów kultury z nowoczesnym otoczeniem miejskim. Dodatkowo Program Szczegółowy „Ludzie – stymulacja europejskich karier naukowych”, ma na celu wzmocnienie, ilościowe i jakościowe, potencjału ludzkiego w obszarze badań i technologii w Europie, co pozwala uzyskać dotację na szkolenie początkujących naukowców (np. archeologów, chemików – w zakresie technik konserwatorskich).

Program Europa dla Obywateli

Program Europa dla Obywateli, jest to program obowiązujący w okresie 2007 - 2013, który wspiera funkcjonowanie organizacji promujących „aktywne obywatelstwo europejskie”, tzn. zaangażowanie obywateli i organizacji społeczeństwa obywatelskiego w proces integracji europejskiej. Stanowi on kontynuację i rozwinięcie działań Wspólnoty na rzecz wspierania zaangażowania obywateli w życie publiczne i integrację europejską. Program wspiera m.in.

projekty na rzecz ochrony głównych miejsc i pomników mających związek z masowymi deportacjami, byłych obozów koncentracyjnych i innych nazistowskich miejsc męczeństwa i eksterminacji ludności na wielką skalę.

Program młodzież w działaniu 2007 - 2013

Jest to program Unii Europejskiej dotyczący kształcenia pozaformalnego, który przyczynia się do promocji ogólnej aktywności obywatelskiej wśród młodzieży, w szczególności jej postaw obywatelskich i sprzyja rozwojowi poczucia solidarności oraz promuje tolerancję wśród młodzieży. Akcje programowe mają zachęcić młodzież do bardziej aktywnego udziału w życiu swoich społeczności, a jedną z takich akcji jest organizowanie wspólnych przedsięwzięć mających na celu ochronę miejsc o znaczeniu historycznokulturowym (np. stare cmentarze).

FINANSOWANIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

a) ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami można ogólnie podzielić na:

- 1) Środki publiczne,
- 2) Środki prywatne.

• Środki publiczne

Finansowanie środkami publicznymi realizowane jest na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Źródłem finansowania zadań są środki planowane w rocznych ustawach budżetowych. Składają się na nie zarówno środki własne, jak i pochodzące z zagranicy (w tym z Unii Europejskiej). Środkami przeznaczonymi na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego dysponują ministrowie i wojewodowie, przy czym gros środków pozostaje w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury. Polskie prawo nie określa procentowego limitu wydatków budżetu na rzecz kultury, w tym ochrony i opieki nad zabytkami. Tylko w drodze wyjątku przepisy szczególne mogą wskazywać rodzaj i wielkość uzależnienia planowanego wydatku. Obowiązujące prawo nie przewiduje także powiązań pomiędzy splotem źródła dochodów budżetowych a wysokością określonego wydatku. Bezpośrednie powiązania konkretnych środków budżetowych z konkretnymi wydatkami mogą mieć jedynie charakter funkcjonalny i dotyczą opracowywanych tzw. harmonogramów rocznych dochodów i wydatków (art. 129 ustawy z 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych).

Wydatki z budżetu państwa na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować:

- 1) bezpośrednio wydatki na zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek budżetowych,
- 2) wydatki w formie: dotacji dla jednostek samorządu terytorialnego, dotacji dla innych jednostek sektora finansów publicznych, dotacji spoza jednostek sektora finansów publicznych (osób fizycznych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych).

Dotacje z budżetu państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami mogą mieć charakter dotacji celowych, dotacji przedmiotowych lub dotacji podmiotowych.

Obok instrumentu finansowania strefy ochrony i opieki nad zabytkami, jakim jest budżet państwa, istnieją wieloletnie instrumenty planowania finansowego. Planowanie takie w zakresie wydatków bieżących (niemajątkowych) jest możliwe przez dołączenie do ustawy budżetowej programów wieloletnich ustanawianych przez Radę Ministrów. Oznacza to, że w kolejnych ustawach budżetowych planowane będą wydatki na dany program w kwotach ustalonych w zestawieniu wieloletnim dołączonym do ustawy budżetowej. Ponadto opracowywanie wieloletnich programów i projektów realizowanych ze środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz innych środków Unii Europejskiej jest obowiązkiem ustawowym. Przekazywanie publicznych środków na rzecz strefy ochrony i opieki nad zabytkami może się również odbywać w ramach gospodarki pozabudżetowej. Gospodarka pozabudżetowa oznacza realizację zadań publicznych nie przez jednostki budżetowe (których dochody i wydatki w całości obejmowane są budżetem państwa), ale przez zakłady budżetowe, gospodarstwa pomocnicze (przy jednostkach budżetowych), rachunki środków specjalnych (jednostek budżetowych) oraz przez fundusze celowe. W takich konstrukcjach finansowych istnieje uzależnienie wydatków od pozyskiwanych dochodów oraz bezpośrednie powiązanie spływających dochodów z określonymi wydatkami. Zakłady budżetowe i gospodarstwa pomocnicze mogą tworzyć minister i wojewoda. Rachunki środków specjalnych są dodatkowym źródłem pieniędzy (poza budżetem), jakie może uzyskać jednostka budżetowa. Fundusze celowe są powoływane ustawowo. Mają określone przeznaczenie i dysponenta. Jedynym funduszem działającym w strefie ochrony i opieki nad zabytkami jest Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (fundusz państwowy). Stosowanym instrumentem z zakresu ochrony zabytków jest przekazywanie dóbr kultury na utrzymanie przez państwowe osoby prawne. Finansowanie opieki nad zabytkami na stanie państwowych osób prawnych powinno być dokonywane z ich środków własnych. Zabytki i inne dobra kultury mogą pozostawać w dyspozycji państwowych osób prawnych: instytucji kultury (w tym muzeów) lub, rzadziej, wykorzystywane są na potrzeby spółek lub agencji państwowych.

Państwowe wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane są również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw i gmin. Samorządy dysponują wieloletnimi instrumentami planowania finansowego. Analogicznie jak budżet państwowy samorządy mogą realizować wydatki budżetowe w tej sferze również przez: samorządowe osoby prawne, gospodarkę pozabudżetową, środki specjalne samorządowych jednostek budżetowych. Dodatkowo (w przeciwieństwie do budżetu państwa) jednostki samorządów terytorialnych mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Wydatki samorządów na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować bezpośrednie wydatki na: zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek organizacyjnych oraz wydatki w formie dotacji.

• Środki prywatne

Sektor prywatny jest istotnym, ale mało wykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami. Wykorzystanie tego źródła jest uwarunkowane odpowiednimi rozwiązaniami prawnymi. Do zwiększenia udziału środków prywatnych w ochronie i opiece nad zabytkami mogą przyczynić się działania państwa realizowane za pomocą tzw. partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) i pomocy publicznej. W dniu 19 grudnia 2008 roku weszła w życie ustawa o partnerstwie publiczno – prywatnym. Istotą partnerstwa publiczno - prawnego jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej oraz efektywnej ich realizacji. Wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami przez udzielenie pomocy ze środków publicznych podlega w Unii Europejskiej zasadniczym ograniczeniom. Pomoc publiczna to określone zasady wsparcia podmiotu gospodarczego przez państwo (na

wszystkich poziomach: centralnym, regionalnym, lokalnym) oraz przez władze samorządowe, organizacje, a nawet osoby, nad którymi państwo nie sprawuje bezpośredniej kontroli, a które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych w jakiegokolwiek formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty, zwolnienia z zaległości podatkowych, zwolnienia z należności niepodatkowych, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu). Ochrona dóbr kultury jest jednym z dopuszczalnych rodzajów pomocy publicznej w Unii Europejskiej, choć podlega zasadniczym ograniczeniom.

b) ZASADY FINANSOWANIA

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkownika wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku obowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Sprawowanie opieki nad zabytkiem, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny ma jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym. Na zasadach i w trybie określonym w przepisach odrębnych prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku będącym w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych są finansowane ze środków przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetu, bądź, którym podlegają te jednostki. Osoba fizyczna, lub inna jednostka organizacyjna będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, bądź posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. Dotacja taka może być udzielona przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego” lub przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja może być udzielona do wysokości 50% (w szczególnych przypadkach 100%) nakładów koniecznych i może być udzielona na dofinansowania: nakładów na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po złożeniu tego wniosku, lub nakładów koniecznych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich, lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być również udzielane przez organ stanowiący gminy, powiatu lub województwa na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.